

บทที่ 3

ปฏิกริยาของสถาบันศาสนาต่อการบวชภิกษุณี

เนื้อหาภายในบทนี้มุ่งอธิบายถึงท่าทีหรือการปฏิบัติของสถาบันศาสนา กรณีการบวชภิกษุณีว่า มีการปรับตัวให้สอดคล้องหรือไม่ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในปัจจุบัน ที่เน้นความสำคัญในเรื่องของเสรีภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความเสมอภาคระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง อันมีรัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศบัญญัติเป็นหลักประกันคุ้มครองเอาไว้ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่มีต่อกลไกต่างๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือไปจากตัวสถาบันศาสนาในการเข้าไปจัดการเพื่อให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่อกรณีดังกล่าวว่า มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง แต่ก่อนที่จะพิจารณาเนื้อหาดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ควรที่จะศึกษาถึงความสำคัญของสถาบันศาสนาว่า ได้ทำหน้าที่อย่างไรบ้าง เพื่อจะได้เข้าใจว่า ทำไมสถาบันศาสนาถึงมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสถาบันต่างๆ

3.1 ความสำคัญของสถาบันศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่ถือได้ว่า มีความสำคัญสถาบันหนึ่งในสังคม เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับจิตใจของมนุษย์ในลักษณะของการเป็นคติหรือความเชื่อให้มนุษย์ได้ยึดถือไว้เป็นหลักในการควบคุมจิตใจ¹ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์นั้นขาดซึ่งความสมบูรณ์ในตัวเอง ในบางครั้งบางคราวมนุษย์จะมีความไม่มั่นคงทางจิตใจเมื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่น่าหว่นกลัวซึ่งไม่ทราบที่มาหรือเหตุผลว่า เหตุใดเหตุการณ์จึงดำเนินไปเช่นนั้น เกิดเป็นความรู้สึกหวาดหวั่นขึ้นในจิตใจ และเมื่อถึงเวลานั้นมนุษย์แต่ละคนก็จะหันเข้าสู่วิถีทางที่จะทำให้ความเกรงกลัวและความหวาดหวั่นในจิตใจนั้นลดน้อยลงหรือหายไป² ศาสนาจึงได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นวิถีทางคอยทำหน้าที่ให้กำลังใจ รวมถึงพยายามหาเหตุผลที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายต่อปรากฏการณ์นั้น จนกระทั่งต่อมาเกิดเป็นการยอมรับในคติหรือความเชื่อดังกล่าวขึ้น ซึ่งจะส่งผลในทางปฏิบัติหรือในการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลในสังคมอันจะเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาติต่อไปในอนาคต โดยศาสนาจะทำการผนึกความเชื่อย่อยๆ ในส่วนต่างๆ ของสังคมซึ่งแต่ละสังคมต่างก็มีรูปแบบที่เป็นบรรทัดฐานในการดำรงชีพไม่เหมือนกันตาม

¹บุญลือ วันทายนต์, สังคมวิทยาศาสนา (กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2529), หน้า 106.

²ศิวาพร จูฑะฐาน, เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 12304 หน่วยที่ 1-7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535), หน้า 5.

สภาพความเป็นอยู่ให้เป็นเอกภาพรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำไปสู่บูรณาการภายในชาติ นอกจากนี้ศาสนายังต้องทำหน้าที่ให้การสนับสนุนแก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ³ ของสังคม อาทิ สถาบันทางการเมือง สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษาโดยจะปรับเปลี่ยนตัวเองให้สัมพันธ์ตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อม และความต้องการของสังคม⁴ เพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ ทางสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์แก่มวลชนมากที่สุด แต่ทั้งนี้สถาบันนั้นๆ จะต้องไม่มีลักษณะที่ขัดแย้งกับหลักการของศาสนา⁵

3.2 กรณีการปรับตัวของสถาบันศาสนาตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

จากหน้าที่หรือความสำคัญของสถาบันศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ การให้การสนับสนุนต่อสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะความสัมพันธ์ของสถาบันศาสนาที่มีต่อสถาบันทางการเมืองเท่านั้น โดยหนึ่งในรูปแบบความสัมพันธ์ของสถาบันศาสนาที่สามารถนำมายืนยันการเกื้อกูลที่มีต่อสถาบันทางการเมืองในลักษณะของการปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมนั้นก็คือ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามประวัติศาสตร์แล้วจะพบว่า รูปแบบทางปกครองคณะสงฆ์ มักจะถูกปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งในรูปแบบและสาระ⁶ ดังจะเห็นได้จาก

ในสมัยสุโขทัยได้มีการแยกคณะสงฆ์ออกเป็น 2 นิิกาย คือ คามวาสี และอรัญวาสีแต่ละคณะแยกการปกครองเป็นอิสระออกจากกันโดยมีสังฆราชเป็นของตนเอง และในส่วนหัวเมืองสำคัญๆ ที่นอกเหนือไปจากกรุงสุโขทัยนั้นพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชไปประจำแต่ละหัวเมืองในลักษณะเดียวกับที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร ในสมัยสุโขทัยจึงมีสังฆราชหลายองค์ แต่เนื่องจากพระสังฆราชแต่ละองค์ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์จึงต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันพระสังฆราชก็ปกครองพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้

³ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 3.

⁴ ศิราพร รัฐะฐาน, เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 12304 หน่วยที่ 1-7, หน้า 5.

⁵ จินดา จันทร์แก้ว, ศาสนาปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 11.

⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ, ศาสนจักรกับอาณาจักร ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา, 2525), หน้า 11.

บังคับบัญชาาระดับรองลงไปคือ พระครูและเจ้าอาวาสตามลำดับ⁷ ซึ่งพระครูและเจ้าอาวาสนั้น เทียบได้กับตำแหน่งพ่อบ้านและพ่อครัวในฝ่ายอาณาจักร

ในสมัยอยุธยาที่มีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก 1 คณะเรียกว่า คณะป่าแก้ว รวมทั้งหมดเป็น 3 คณะ โดยแต่ละคณะมีเจ้าคณะทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ของคณะสงฆ์ทั้งหมด และคณะสงฆ์ทั้งหมดยังต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์เสมอเหมือนกัน⁸ พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครองตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในสมัยธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 รูปแบบการปกครองบ้านเมืองดำเนินตามแบบอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์สมัยนี้ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากเพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เป็นสี่ตำแหน่งโดยมีการตั้งคณะกลางเพิ่มขึ้นมาอีกคณะ เจ้าคณะใหญ่ทุกรูปอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช⁹ คณะสงฆ์ทั้งหมดทั่วประเทศยังต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นองค์พระประมุขเช่นเดียวกับในรัชสมัยก่อนๆ¹⁰ ที่ผ่านมา

ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นั้น แนวความคิดทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการถูกประเทศมหาอำนาจตะวันตกหาเหตุคุกคามอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมของพระองค์จึงทรงมีนโยบายที่จะปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในหลายๆ ด้าน ซึ่งการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาให้เกิดความเป็นสมัยใหม่นี้จะกระทำโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่ว่า การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางอันจะนำไปสู่บูรณาการของชาติทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม¹¹ เพื่อเสริมสร้างเอกภาพของชาติไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้นพระองค์จึงทรงปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ให้มีลักษณะควบคู่ไปกับการปฏิรูปในฝ่ายบ้านเมือง โดยทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง

⁷ พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 8.

⁸ แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 70.

⁹ พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 70.

¹⁰ แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 73.

¹¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, ศาสนจักรกับอาณาจักร ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง, หน้า 13.

คณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ใน พ.ศ. 2445 มีผลบังคับใช้มาถึงสมัยรัชกาลที่ 8¹² ซึ่งสาระสำคัญของพระราชบัญญัติดังกล่าวคือ ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 รูปและรองเจ้าคณะใหญ่อีก 4 รูป รวมกันเป็นมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่คล้ายเสนาบดีที่ทรงปรึกษาฝ่ายการพระศาสนาของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการรวมอำนาจการปกครองคณะสงฆ์มาไว้ที่ศูนย์กลาง ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคนั้นมีลักษณะควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากพระราชาคณะเป็นผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในมณฑลนั้น เจ้าคณะมณฑลนี้เทียบได้กับข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชนและบริหารราชการแผ่นดินให้มณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองจากเจ้าคณะมณฑลลงมา มีเจ้าคณะเมือง หรือจังหวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งซึ่งเทียบได้กับผู้ว่าราชการเมือง (จังหวัด) รองจากเจ้าคณะเมืองก็คือ เจ้าคณะแขวงหรืออำเภอเป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่างๆ เปรียบเสมือนตำแหน่งนายอำเภอของฝ่ายบ้านเมืองนั่นเอง¹³ ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 นั้นการปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างเดิม จะต่างกันตรงที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงปฏิบัติในฐานะสมเด็จพระสังฆราชด้วยพระองค์เอง¹⁴ แต่จะทรงสถาปนาผู้อื่นให้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์แทน โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นกรรมการที่ปรึกษา

สมัยรัชกาลที่ 8 พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งนับเป็นช่วงระยะเวลาแรกของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศมาสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านนิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านการบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านตุลาการผ่านทางศาล และเนื่องจากรัฐบาลในยุคนั้นต้องการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบเป็นประชาธิปไตยตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะการจะสร้างหรือเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เข้าถึงประชาชนได้นั้นควรจะต้องสร้างหรือปลูกฝังประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในทุกส่วนประกอบของสังคมโดยเฉพาะสังคมสงฆ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างใกล้ชิดเป็นสังคมที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก¹⁵ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้

¹² พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 33.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

¹⁵ สมบูรณ์ สุขสำราญ, ศาสนจักรกับอาณาจักรความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง,

ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร แทนพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โดยมีสาระสำคัญ คือ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แต่สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองไม่ได้ พระองค์ทรงบัญญัติสังฆาณัติ โดยคำแนะนำของสังฆสภาเทียบได้กับรัฐบาลของฝ่ายบ้านเมือง ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านทางสังฆมนตรีเสมือนคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธรเช่นเดียวกับศาลในทางโลกนั่นเอง¹⁶ อำนาจการบริหารการปกครองของคณะสงฆ์จะถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 ฝ่าย เพื่อถ่วงดุลอำนาจกันตามแบบอย่างการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง

สมัยรัชกาลที่ 9 ช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ายึดอำนาจขึ้นเป็นผู้นำประเทศนั้นได้ทำลายรูปแบบประชาธิปไตยสถาปนาเผด็จการทหารขึ้น อุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” ได้ถูกแทนที่ด้วยอุดมการณ์ “การพัฒนา” ในทศวรรษของจอมพลสฤษดิ์นั้นการพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายถนนหนทาง การสร้างเขื่อน การขยายระบบราชการ การศึกษา การเพิ่มสมรรถนะและการขยายกองทัพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวหรือบูรณาการภายในชาติทั้งในด้านความเชื่อ วัฒนธรรมและทางการปกครอง ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อระบบการปกครองจะต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง รวบอำนาจ ตัดสินใจเด็ดขาด มีกำลังอำนาจและสามารถใช้อำนาจในเชิงบังคับได้อย่างเด็ดขาด โดยในทุกส่วนของสังคมจะถูกนำมาใช้เป็นเงื่อนไขตัวสำคัญของการพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคง เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์อันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้การจัดองค์การพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาอันจึงมีลักษณะที่คล้ายตามโครงสร้างการปกครอง และการบริหารของอาณาจักร¹⁷ โดยออกเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งหมายรวมถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้แทน อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน 2 ตำแหน่ง คือ ทรงเป็นประมุขสงฆ์ไทย บัญชาการคณะสงฆ์เอง กับทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมบัญชาการคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ส่วนอำนาจของมหาเถรสมาคมนั้นมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้¹⁸ ซึ่งอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติ

¹⁶พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 42.

¹⁷สมบุรณ์ สุขสำราญ, ศาสนจักรกับอาณาจักร ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง, หน้า 20.

¹⁸พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 53.

นี้มีความหมายกว้างขวางมากเท่ากับเป็นการรวมอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธรเข้าไว้ด้วยกัน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้นมีผลบังคับใช้เป็นเวลานานถึง 30 ปี จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2535 ตราบเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้มีเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมในรายละเอียดปลีกย่อยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เท่านั้น ไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด¹⁹

3.3 การไม่ปรับตัวของสถาบันศาสนากรณีการบวชภิกษุณี

ถึงแม้ว่า เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนของรูปแบบที่มักจะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม อันสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการทำหน้าที่ของสถาบันศาสนาที่ให้การสนับสนุนแก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคมก็ตาม แต่มีอยู่เรื่องหนึ่งที่สถาบันสงฆ์ของไทยโดยนับตั้งแต่เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานอย่างมั่นคงจนกระทั่งกลายมาเป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ พ.ศ. 1822²⁰ ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามกันเรื่อยมาโดยไม่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมเหล่านั้นก็คือ การให้เสรีภาพแก่ผู้หญิงที่ต้องการจะเข้ามาใช้ชีวิตภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การอนุญาตให้บวชผู้หญิงเพื่อเป็นภิกษุณีนั่นเอง หากพิจารณาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยในอดีตพบว่า ไม่เคยปรากฏเรื่องราวที่คณะสงฆ์มีการนำภิกษุณีเข้ามาประดิษฐานหรือกระทำให้เกิดขึ้นในประเทศไทยมาก่อนแต่อย่างใด²¹ ที่กล่าวเช่นนี้ก็เนื่องมาจากงานวิจัยรวมถึงบันทึกซึ่งพอจะสามารถนำมาเป็นหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ได้บ้างนั้นกลับปรากฏแต่เรื่องราวของแม่ชี ดังจะเห็นได้จากวิทยานิพนธ์ของประคอง สิงหนาทนิตริภักซ์ ที่ได้คาดการณ์เรื่องประเพณีการถือบวชของสตรีเป็นแม่ชีในสมัยสุโขทัยนั้นว่า อาจจะมีเกิดขึ้น เนื่องจากคนในเมืองสุโขทัยมักทรงศีลเมื่อเข้าพรรษาทุกคน แต่คาดว่า คงจะไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก²² แต่ทั้งนี้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชก็ไม่ปรากฏคำว่า “ชี” ที่กล่าวไว้ก็มีแต่เพียงว่า

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

²⁰ พระเมธีธรรมาภรณ์, เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 12301 หน่วยที่ 1-7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535), หน้า 45.

²¹ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, วารสารธรรมศาสตร์ 12 (มีนาคม 2526): 163.

²² ประคอง สิงหนาทนิตริภักซ์, บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม, หน้า 2.

“คนในเมืองสุโขทัย มักทาน มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่เจ้าทวยบัวทวยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง มุ่งทวยมีศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ทรงศีลเมื่อเข้าพรรษาทุกคน”²³

หลักฐานในเรื่องของแม่ชีปรากฏชัดในสมัยอยุธยา ซึ่งจากบันทึกของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่บันทึกเรื่องราวสิ่งต่างๆ ที่ตนได้พบเห็นมา อาทิเช่น บันทึกของ ลาลูแบร์ อัครราชทูตของฝรั่งเศสได้กล่าวถึงแม่ชีไทยเอาไว้ว่า

“นักบวชผู้หญิงที่เรียกตัวเองว่านางชีนั้นแต่งกายนุ่งขาวห่มขาว ล้วนอย่างตาปะขาวและไม่มีใครนับถือว่าเป็นพระ เพียงสมภารเจ้าวัดหรือพระสงฆ์เถรผู้ใหญ่ๆ เท่านั้นให้ศีลนางชีบวชชีได้เหมือนกันกับให้บรรพชาแก่เณร(สามเณร)...”²⁴

หมอเอนเอนเบิดิต แคมป์เฟอร์ เป็นชาวเยอรมัน มีอาชีพเป็นหมอ ประจำคณะทูตวิลันดา เดินทางจากปัตตาเวียในเกาะชวาไปญี่ปุ่นและเมืองไทยเพื่อถวายเป็นราชสาสน์ คาดว่าคงจะเป็นในช่วงต้นรัชกาลพระเพทราชา หมอแคมป์เฟอร์ ได้เล่าถึงแม่ชีในจดหมายเหตุของเขาว่า

“การห่มผ้าของชีในเมืองไทยนั้น ใช้ห่มผ้าสีขาว ไม่ใช่สีเหลืองอย่างพระภิกษุสงฆ์บรรดาชีหรือนางชีเป็นผู้ที่บำเพ็ญศีล ภาวนาและปฏิบัติกิจในวัด”²⁵

นอกจากนี้ นิโกลาส์ แชรแวส ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยถึง 4 ปี ได้เขียนถึงแม่ชีไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งอาณาจักรสยาม ซึ่งบรรยายลักษณะและบทบาทของแม่ชีเอาไว้ว่า สตรีบวชเป็นชีได้ต่อเมื่ออายุล่วงวัย 50 ปีแล้วเท่านั้น เพื่อป้องกันข้อครหา นางต้องโกนหัวโกนคิ้วเหมือนอย่างภิกษุและนุ่งขาวห่มขาว พวกนางมิได้อยู่เป็นคณะในอารามนาง

²³ ศิลจารึกหลักที่ 1, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²⁴ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, จดหมายเหตุลาลูแบร์เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2505), หน้า 208.

²⁵ วารสารแม่ชีสาร 2 (พฤษภาคม – กรกฎาคม 2514): 29, อ้างถึงใน ประคอง สิงหนาทนิตริภ, บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม, หน้า 3.

มิได้ปฏิญาณตนและถือกำหนดกฎวินัยตามอย่างภิกษุ งานส่วนใหญ่ของนางคือ ประณินบัติพระสงฆ์ มีการจัดหาเครื่องจันทนถวายและช่วยเหลือในกิจการด้านต่างๆ ด้วยการอวยทาน²⁶

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ก็มีหลักฐานเกี่ยวกับแม่ชีจากประวัติการสร้างวัดดอนยานนาวา ซึ่งเป็นวัดที่ปัจจุบันเจ้าพระยาทวยหาญเป็นผู้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 มังจันจำผู้นี้เดิมเป็นขุนนางแห่งเมืองพุกาม ต่อมาไม่ยอมอยู่ได้อำนาจพม่าแต่หันมาสมาธิภักดีต่อไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นความดีของมังจันจำที่ได้ยกเมืองทวายและชักชวนเจ้าเมืองมะริด และเมืองตะนาวศรีให้มาสมาธิภักดีต่อไทยประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งมังจันจำผู้นี้ได้ให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูต่อพระหลานเธอสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนรามอินทราธาดา ธิดาของเจ้ารามณรงค์พระเชษฐาซึ่งพลัดพรากไปเมื่อคราวอยุธยาพ่ายตกเป็นของพม่าจึงได้หนีไปบวชเป็นชีอยู่เมืองทวาย²⁷

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงต้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏเฉพาะแต่เรื่องราวของแม่ชีเท่านั้น ทำให้สามารถพอจะอุปมาได้ว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวคณะสงฆ์ไทยคงไม่อนุญาตให้บวชผู้หญิงเพื่อเป็นภิกษุณี เพราะถ้าหากมีการอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณีก็น่าจะปรากฏคำว่า “ภิกษุณี” ในงานวิจัยรวมถึงบันทึกต่างๆ เหล่านี้ด้วย แต่ทั้งนี้ถึงแม้ว่า แม่ชี จะเป็นทางออกที่คณะสงฆ์ไทยนำเสนอให้สำหรับผู้หญิงที่ปรารถนาจะเข้ามาใช้ชีวิตในบวรพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่กระนั้นถ้าพิจารณาในแง่ของรูปแบบแล้ว แม่ชียังมิใช่หนึ่งในรูปแบบของพุทธบริษัท 4 อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นอย่างถูกต้องเพื่อให้ร่วมกันเป็นผู้รับผิดชอบในการจรจรโลงพระพุทธศาสนา²⁸ คำว่า “ชี” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันคาดว่า กลับจะเลือนมาจากอาชีวะซึ่งเป็นลัทธินอกศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์แต่เกิดร่วมสมัยกัน มีการปฏิบัติเหมือนพวกเซนหรือนิครนถ์ คือ ถือภทเปลือยกาย ต่อมาลัทธินี้เสื่อมลงบรรดาสาวกก็พากันไปรวมตัวกับพวกนิครนถ์ซึ่งแบ่งเป็น 2 นิกายคือ นิกายทิฆัมพร เป็นพวกนุ่งลมห่มผ้า หรือที่เรียกว่า ชีเปลือย และนิกายเศวตัมพร เป็นพวกนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีลในพุทธศาสนาด้วย และยิ่งกว่านั้นนักบวชฝ่ายนิครนถ์ก็มีทั้งชายและหญิง ผู้หญิงก็นุ่งขาวห่มขาวเช่นกัน ต่อมาเมื่อผู้หญิงไทยต้องการจะบวชแต่มีอาจเป็นภิกษุณีได้จึงถือการ

²⁶นิโกลาส์ แชร်แวงส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท.

โกมลบุตร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 194.

²⁷พระราชวิสุทธิโสภณ, ประวัติศาสตร์การสร้างอุโบสถวัดดอน (กรุงเทพฯ: บึงเขสการพิมพ์, 2523), หน้า 1-3, อ้างถึงใน สุขใจ พุทธิเศษ, “สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย: ศึกษากรณีวัดสร้อยทอง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 27.

²⁸ภัสสร ลิมานนท์, บทบาทเพศ สถานภาพสตรีกับการพัฒนา (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์, 2544) หน้า 95.

บวชนุ่งขาวห่มขาวตามแบบอย่างพวคนิกครณ²⁹ และเนื่องจากแม่ชีมิใช่รูปแบบการบวชที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ ส่งผลให้การตีความสถานภาพของแม่ชีเองยังคลุมเครือว่า จะอยู่ในระดับนักบวชหรืออุบาสิกา แต่ถ้าจะจัดก็คงอยู่ในระดับอุบาสิกาเท่านั้น แต่อุบาสิกาเป็นเพียงฆราวาสผู้หญิงในพุทธศาสนา ในขณะที่แม่ชีเป็นมากกว่านั้น คือ เธอเป็นนักบวชซึ่งแตกต่างไปจากฆราวาสอุบาสิกาทั่วไป³⁰ ประกอบกับปัญหาในเรื่องบทบาทของแม่ชี ซึ่งโดยทั่วไปแม่ชียังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม วัดบางวัดจะไม่ยอมให้แม่ชีพำนักด้วยเหตุนั้น แม่ชีเป็นผู้มาก่อวนเป็นผู้มาสร้างปัญหาให้แม่ชีจะเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็ตาม³¹ และกับแม่ชีที่อาศัยอยู่ภายในวัดส่วนมากก็มักจะถูกทอดทิ้งให้อยู่กันตามมีตามเกิดสังเกตได้จากเวลาเข้าไปหาแม่ชีที่อยู่ภายในวัด มักจะไม่ได้ไปหาตามกฎใหญ่ๆ แต่กลับจะอยู่ตามกฎน้อยกระท่อมๆ นอกจากนี้หน้าที่โดยทั่วไปของแม่ชีที่อาศัยอยู่ในวัดส่วนใหญ่ก็คือ ทำกับข้าวถวายพระเลี้ยงดูตนเอง รวมถึงการดูแลทำความสะอาดเก็บกวาดวัด ภูมิจาลา วิหาร³²

จากลักษณะของสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการบวชในรูปแบบของแม่ชีที่คณะสงฆ์ไทยอนุญาตให้ดำเนินการได้นั้น ส่งผลทำให้บุคคลบางคนที่ไม่ปรารถนาจะเผชิญกับปัญหาดังกล่าว พยายามแสวงหาวิธีการในการเข้าไปใช้ชีวิตภายใต้ร่มเงาพระพุทธศาสนาในลักษณะที่แตกต่างไปจากที่เคยปฏิบัติกันมานั้นก็คือ การบวชเป็นภิกษุณี จากจุดตรงนี้เองได้นำมาสู่การออกเป็นประกาศคณะสงฆ์ห้ามภิกษุกระทำการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นการออกมาปฏิเสธอย่างชัดเจนและเป็นทางการในครั้งแรกของประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2470 โดยนายนรินทร์ ภาชิต หรือเรียกกันว่า "นรินทร์ กลิ้ง" ซึ่งเป็นบุคคลที่มีหัวก้าวหน้ามาก มีจุดยืนชัดเจนในการวิพากษ์เรื่องราวต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาไม่ว่าจะเป็นต่อผู้ปกครองประเทศหรือต่อคณะสงฆ์ก็ตาม และยังเป็นบุคคลที่พยายามสร้างกลุ่มที่มีอิทธิพลทางความคิดทั้งทางการเมืองและการศาสนาให้เกิดขึ้นมา ด้วยความที่นายนรินทร์มีบุคลิกลักษณะดังกล่าวจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะพาตัวเองเข้าไปสู่กิจกรรมของการเคลื่อนไหวเรียกร้อง และหนึ่งในการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิตของนายนรินทร์ ก็คือการต่อสู้เรียกร้องให้มีการฟื้นฟูสามเณรีและภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย โดยนายนรินทร์ได้ดำเนินการสนับสนุนให้นางสาวสวระ และนางสาวจงดี บุตรสาว รวมทั้งผู้สนใจบวชเป็นสามเณรี พร้อมทั้งยังอุทิศอาคารด้านหลังของ "สถานพุทธบริษัท" ให้เป็น "วัดนารีวงศ์" เพื่อใช้เป็นสถานประกอบกิจ

²⁹ คำพลอย โพร้ทอง, "การศึกษามหาวิทยาลัยแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพื้นฐานทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 43.

³⁰ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, วารสารธรรมศาสตร์, หน้า 163.

³¹ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, "แม่ชีท่านคือใครในวันนี้," สมานิต 1 (ตุลาคม 2528): 48.

³² ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, "แนวโน้มใหม่ของแม่ชี," สมานิต 10 (กรกฎาคม 2529): 78.

กรรมทางศาสนาของฝ่ายสามเณรี นายนรินทร์ให้เหตุผลสำหรับการรื้อฟื้นการบวชครั้งนี้ขึ้นมาโดยกล่าวว่า

“ในการที่ผมได้บวชบวชตรีหญิงทั้ง 2 ของผมให้เป็นสามเณรีขึ้นครั้งนี้ ก็โดยมิได้เพื่อประสงค์อะไร ดังได้กล่าวให้ท่านฟังมาข้างต้นโดยยืดยาว ก็น่าจะเห็นใจอยู่แล้วว่าไม่ประสงค์อะไรจริง ๆ นอกจากจะคิดบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรเจริญขึ้นเท่านั้นเป็นข้อใหญ่ ข้อที่ 2 ก็เพื่อทดแทนที่ทดแทนพระคุณธรรม แลพระเจ้าแม่หน้าโคตมี พร้อมทั้งพระสงฆ์ ข้อที่ 3 ก็เพื่อทดแทนแก่มารดาของผม เพราะผมจะทำลืมเสียเหมือนคนโดยมากไม่ได้จริงๆ ข้อ 4 ก็เพื่อภิกษุณีปาฏิโมกข์จะได้ไม่เปิ่นหมั้น มิฉะนั้นที่ผมรับสร้างพระไตรปิฎก ก็จะต้องฉีกเผาไฟเสีย ข้อ 5 ก็เพื่อเทศหญิงที่อ่อนแอ และที่เต็มใจโงนหัวนุงขาวอยู่แล้ว (ที่เรียกกันว่า แม่ชี) ก็จะได้พ้นที่ทนเป็นขี้ข้าให้ภิกษุบวชหลอกเหลวๆ ใช้บ้าง คือบวชได้บ้าง ข้อ 6 ก็เพื่อแม่หญิงที่ดีๆ จะได้มีโอกาสบวชเรียน และปฏิบัติในทางพุทธศาสนาด้วยบ้าง ในเมื่อมีศรัทธา ข้อ 7 ก็เพื่อไม่ให้อายุเขาแก่ชาวต่างชาติ ที่เขามีเทศหญิงบวชได้ ไม่เป็นการน้อยหน้าแก่ชาย เพราะอาจบำเพ็ญตนให้บรรลุมรรคผล นิพพาน ได้เหมือนกัน ข้อ 8 เมื่อบวชเป็นสามเณรีได้แล้ว ก็จะได้เริ่มให้มีภิกษุณีเป็นลำดับต่อไป เพื่อให้ครบเป็นบริษัท 4 ชั้นเพื่อล้างถ้อยคำของคนอันธพาลที่เคยกล่าวติดสันดานว่า ศาสนาล่วงมาเท่านั้นเท่านั้นแล้ว ไม่มีภิกษุณีใหม่ละจริงๆ ไหม ? ข้อ 9 ก็เพื่อให้ประเพณีปฏิบัติเป็นตัวอย่างอันดี ตามโคตมีสูตรจริงๆ ก็จะได้เป็นองค์พยานแก่ผู้ที่เลื่อมใสในทางพุทธศาสนา ก็จะทำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ยังมิได้ศรัทธาต่อไป”³³

เรื่องราวการบวชสามเณรีได้กลายมาเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไปในสมัยนั้นต่างมีทั้งที่สนับสนุนและไม่สนับสนุนลงเป็นข่าวอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์หลายวัน ครั้นต่อมาภายหลังในปี

³³ นรินทร์ ภาษิต, แกลงการณ์เรื่องสามเณรี วัดรัตนารังสรรค์ (กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย 2544), หน้า 80.

พ.ศ. 2471³⁴ คณะสงฆ์ไทยโดยพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงกรณสมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้ทรงออกเป็นประกาศห้าม ดังมีใจความว่า

“หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตินั้น ต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือ เป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบทอดสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกันผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เพิกถอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นเสี้ยนหนามแก่พระศาสนาเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ฯ

เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเณรทุกนิกาย บวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรีตั้งแต่นั้นไป ฯ”³⁵

ภายหลังจากการออกเป็นประกาศห้ามของคณะสงฆ์ไทยส่งผลให้หนังสือพิมพ์บางฉบับ อาทิไทยหนุ่ม และหลักเมืองซึ่งไม่เห็นด้วยต่อการฟื้นฟูภิกษุณีพากันคล้อยตามสมเด็จพระสังฆราชต่างก็ออกมาวิจารณ์ นายนรินทร์อย่างเสียๆ หายๆ ส่วนมหาเถรสมาคมก็พากันโจมตีว่า นายนรินทร์เป็นผู้ทำลายพุทธศาสนาและกระทำการบีบบังคับให้สามเณรีสึกเสีย แต่ทางฝ่ายนายนรินทร์เห็นว่ายังไม่ควรสึก เนื่องจากเชื่อว่า ไม่ผิดหลักพุทธศาสนาแต่ประการใดและการบวชนั้นกระทำไปโดยความสมัครใจของเหล่าสามเณรี ฉะนั้นการสึกก็ควรจะต้องกระทำด้วยความสมัครใจเช่นกัน กระทั่งต่อมาเรื่องดังกล่าวถูกนำเข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาครั้งที่ 12/2472 วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานหนังสือพิมพ์ “ไทยหนุ่ม” ซึ่งลงเรื่องและรูปสามเณรีให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ ทอดพระเนตรและมีพระราชดำรัสว่า “เห็นจะต้องจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง” สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ทรงรับไปปรึกษาอธิบดีกรมอัยการ เรื่องสามเณรีได้เข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาอีก 3 ครั้ง คือในวันที่ 29 และ 16 สิงหาคมปีเดียวกัน ท้ายที่สุดก็ลงความเห็นว่ “ถ้ารัฐบาลไม่ทำอะไรให้จริงจัง ก็เป็นการเสีย

³⁴ กองบรรณาธิการ, “พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์ให้มีภิกษุณีสงฆ์จริงหรือ,” อาทิตย์ 1168 (10-16 พฤษภาคม 2544): 12.

³⁵ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 16, หน้า 157.

รัศมีรัฐบาล” จึงทำให้ในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2472 เจ้าหน้าที่ได้เข้าจับกุมตัวสามเณรีและศาลจังหวัดนนทบุรีได้ตัดสินจำคุก เจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษหญิงได้ใช้กำลังเข้าบังคับเปลี่ยนผ้าเหลืองออกจากสามเณรีเพื่อให้ใส่ชุดนักโทษแทน นายนรินทร์เห็นว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำทำเกินกว่าเหตุจึงได้ทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ทรงวินิจฉัย ในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2473 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยฎีกาลงมาด้วยความโดยสรุปว่า เห็นควรให้นรินทร์เลิกล้มความคิดเรื่องที่จะฟื้นฟูภิกษุณีเสีย ทำให้นายนรินทร์ต้องยุติการเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าวลง³⁶

จากลักษณะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาดังกล่าวในช่วงต้นที่แสดงออกถึงการคัดค้านไม่เห็นด้วยกรณีการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณี อีกทั้งยังรวมถึงการที่คณะสงฆ์ไทยมีท่าทีปฏิเสธอย่างชัดเจนโดยออกเป็นประกาศไม่อนุญาตให้บวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการจำกัดพื้นที่หรือเสรีภาพในทางศาสนาของผู้หญิงนั่นเอง หากนำเหตุการณ์หรือการกระทำดังกล่าวมาพิจารณาโดยเทียบกับรูปแบบการปกครองรวมถึงสภาพสังคมในสมัยนั้นอาจกล่าวได้ว่าการกระทำดังกล่าวที่เกิดขึ้นมิได้เป็นสิ่งที่ขัดแย้งต่อสภาวะทางการเมืองและสังคมในสมัยนั้นแต่อย่างใด เนื่องจาก ณ ช่วงระยะเวลานั้นๆ ประเทศไทยดำรงอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองทรงมีสิทธิและอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดโดยไม่จำกัด ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน คือ เป็นเจ้าที่ดินใหญ่ที่สุด ทรงเป็นเจ้าของชีวิตของทุกคนและทรงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันจะละเมิดมิได้ ประชาชนไม่มีสิทธิมีเสียงใดๆ ในการใช้อำนาจอธิปไตย รวมทั้งไม่มีเสรีภาพที่จะปกครองตนเอง³⁷ ก่อให้เกิดลักษณะของการแบ่งเป็นชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นที่อยู่ภายใต้การปกครองและเมื่อหลักการหรืออุดมการณ์สูงสุดของประเทศดำรงอยู่บนพื้นฐานของความไม่เสมอภาคอันมีการให้และการจำกัดเสรีภาพที่แตกต่างกันแล้วนั้น ย่อมจะส่งผลกระทบต่อผลมากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมให้ดำเนินไปอย่างไม่เสมอภาคกันตามไปด้วยและหนึ่งในความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่อย่างไม่เสมอภาคกันนั้นก็รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงที่แตกต่างกันในสังคมดังพิจารณาจาก

ในสมัยสุโขทัยจะเห็นได้ว่า บุตรสาวในครอบครัวของคนธรรมดาจะไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือ ทั้งนี้เพราะถูกมองว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะนำไปใช้ประกอบอาชีพการทำงานเกษตรกรรม อีกประการหนึ่งระบบการศึกษาของสังคมไทยสมัยก่อนนี้มีวัดเป็นโรงเรียนที่ให้การศึกษา มีพระเป็นครู ทำให้บุตรสาวแทบจะไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเหมือนเด็กผู้ชาย นอกจากนี้จะเป็นบุตรสาวของครอบครัวชนชั้นสูงเท่านั้น อย่างไรก็ตามคนชั้นสูงเองก็ไม่อยากให้ลูกผู้หญิงเรียนหนังสือ

³⁶ นรินทร์ ภาสิต, แกลงการณ์เรื่องสามเณรี วัดรัตนารังษี, หน้า 16.

³⁷ ญาตี ไหววดี, การปกครองของไทย (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์, 2519), หน้า 5.

เพราะกลัวจะเล่นเพลงยาวแต่งกลอนได้กับผู้ชาย³⁸ นอกจากนี้สตรีในฐานะของภรรยาจะต้องปรนนิบัติสามี ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนให้ความเคารพยกย่องสามี ต้องนั่งอยู่ในที่ต่ำกว่าสามีเสมอ ต้องให้สามีพอใจทุกเวลาที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องไม่ประพฤตินอกใจสามี แต่ในทางกลับกันผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน โดยเฉพาะผู้ชายในครอบครัวชนชั้นสูง³⁹

สมัยอยุธยาตามกฎหมายบัญญัติให้บุตรสาวต้องอยู่ในอำนาจของบิดามารดา โดยกำหนดให้บิดามารดามีอำนาจอิสระเหนือบุตรสาวจนกว่าบุตรสาวจะแต่งงานไป ตามกฎหมายลักษณะทาสหลายบทก็ให้อำนาจแก่บิดาชายบุตรสาวให้เป็นทาสคนอื่นได้ถ้ายากจนลง ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายแต่ประการใด ด้านการศึกษาสตรีในสังคมทั่วไปยังคงไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาวัดเหมือนผู้ชายแม้จะมีหลักฐานว่า มีพวกมิชชันนารีเข้ามาตั้งโรงเรียนสอนหนังสือในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีสตรีสมัยอยุธยาเข้ามาศึกษาในโรงเรียนนี้เลย สำหรับหน้าที่ในส่วนของภรณยานั้นกฎหมายลักษณะผัวเมียได้กำหนดหน้าที่ของภรรยาไว้ว่าจะต้องเคารพเชื่อฟังสามี เพราะเมื่อแต่งงานแล้วภรรยาต้องอยู่ในอำนาจของสามีตามกฎหมายลักษณะผัวเมียบทที่ 79 ถ้าภรรยาทำผิดสามีสามารถทำโทษโดยไม่มีควมผิด ถ้าภรรยาด่าว่าสามีต้องเอาข้าวตอกดอกไม้ไปขอโทษสามี นอกจากนี้ภรรยาจะต้องไม่ประพฤตินอกใจสามีไปมีชู้ ตามกฎหมายลักษณะผัวเมียและกฎหมายลักษณะอื่นหลายบทได้กำหนดโทษหญิงที่มีชู้ไว้มากมายถึงกับให้อำนาจสามีฆ่าภรรยาเสียก็ได้ถ้าภรณยานี้⁴⁰

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบวัฒนธรรมที่สืบทอดมาในสมัยอยุธยา แต่หลังจากนี้ถึงแม้ว่า จะมีการพยายามต่อสู้เพื่อเลิกล้มประเพณีเก่าๆ ก็ตาม อาทิ ห้ามไม่ให้สามีลักเอาชื่อภรรยาไปขายให้เป็นทาสของผู้อื่นถ้าภรรยาไม่ยินยอม แต่การจำกัดสิทธิสตรีในสังคมก็ยังไม่หมดไปเสียทีเดียว ดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พุทธศักราช 2456 บัญญัติให้หญิงที่สมรสแล้วใช้นามสกุลตามสามี แต่สามารถใช้ชื่อตัวเดิมของตนเองของตนได้ การสืบสายสกุลจากสายบิดา บุตรคนใดที่ไม่มีบิดาจึงจะสามารถใช้นามสกุลของมารดาได้ หญิงคนใดที่ไม่มีบิดาสืบสกุลได้ให้ใช้นามสกุลตามชายที่เป็นญาติสนิทสืบสายโลหิตหรือชายที่เป็นญาติห่างถัดไปแล้วแต่กรณี⁴¹

เมื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงภายใต้สังคมที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดำเนินไปอย่างไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ในลักษณะที่เพศชายซึ่งเป็นผู้

³⁸ เสฐียร โกเศศ, ชีวิตชาวนาไทยสมัยก่อน (พระนคร: สมเจตน์การพิมพ์, 2512), หน้า 204.

³⁹ บุญเดิม ไพเราะ, "สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตภาคศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), หน้า 48- 49.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66, 68, 73.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

ครอบครองอำนาจนั้นมีสถานภาพและบทบาททางสังคมที่อยู่เหนือกว่าเพศหญิงดังที่กล่าวมาแล้ว ในข้างต้น ฉะนั้นการกระทำของคณะสงฆ์ที่ออกมาปฏิเสธการบวชของผู้หญิงเป็นภิกษุณีจึงมิได้ เป็นสิ่งที่แปลกแยกจากสถานะทางสังคมในสมัยนั้น แต่กลับจะยิ่งเป็นมายาการที่ช่วยตอกย้ำให้แต่ละบุคคลในสังคมยอมรับในความไม่เสมอภาคที่ตนเองเป็นอยู่เข้าใจถึงสถานภาพที่แตกต่างกัน ของบุคคลอันจะส่งผลต่อมายังการยอมรับอำนาจปกครองของชนชั้นปกครอง ยอมรับในคุณค่า ของครอบครัวและในความเคารพนับถือผู้ใหญ่โดยไม่เกิดข้อขัดแย้งที่รุนแรง⁴² นั่นก็เท่ากับเป็น เครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งแก่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้เกิดความมั่นคงมากยิ่งขึ้น และเมื่อเป็นเช่นนี้สถาบันทางการเมืองในยุคสมัยนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะนำพาตัวเองเข้าไป แทรกแซงจัดการแก้ไขต่อกรณีดังกล่าวแต่อย่างใด

ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมที่เคยเป็นแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์อันมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เกิดเป็นลักษณะความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างชนชั้นในสังคมมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่ยึดหลักการที่ว่า ประชาชนเท่านั้นที่เป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็น ระบบการปกครองที่ยกย่องในคุณค่าเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์และเชิดชูหลักความเสมอภาคและ เสรีภาพของมนุษย์⁴³ และการเชิดชูในความเสมอภาคนั้นรัฐจะต้องถือว่า ประชาชนมีฐานะเท่า เทียมกัน ความเท่าเทียมกันตรงนี้มีได้หมายถึงความเท่าเทียมทางสติปัญญาหรือทางกายภาพ แต่ เป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง แต่ละบุคคลจะได้รับการนับถือและปฏิบัติที่ เท่าเทียมกันกับบุคคลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและกฎหมาย โดยปราศจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงใน เรื่องของสถานะของบุคคลไม่ว่าชาติวุฒิ วิทยวุฒิ คุณวุฒิและรวมถึงเรื่องเพศของบุคคลคนนั้นว่า จะ เป็นอย่างไร สำหรับส่วนของเสรีภาพนั้น รัฐจะต้องส่งเสริมหลักเสรีภาพในการที่ประชาชนสามารถ เลือกเป้าหมายและวิถีการดำรงชีวิตของตนเอง โดยปราศจากการบงการหรือการใช้กำลังบังคับให้ ปฏิบัติตามแต่อย่างใด ซึ่งสิ่งที่ถูกนำมาใช้แทนคำมั่นสัญญาหรือหลักประกันที่สถาบันทางการเมือง จะมอบให้แก่ประชาชนว่า จะเคารพและเชิดชูในหลักการเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพของ มนุษย์ (สำหรับความเสมอภาคที่กล่าวถึงนี้จะขอหมายถึงเฉพาะความเสมอภาคระหว่างผู้ชายและ ผู้หญิงเท่านั้น) นั่นก็คือ ข้อบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของ ประเทศที่กฎหมายอื่นไม่สามารถมีลักษณะที่ขัดแย้งได้

⁴²อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ, บรรเจิด สิงคะเนติ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัดนานาสังพิมพ์, 2544), หน้า 3.

⁴³ประณต นันทิยะกุล, พัฒนาการเมืองการปกครอง (กรุงเทพฯ: บริษัทสารมวลชน จำกัด, 2525), หน้า 1-2.

โดยรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยหรือธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ได้มีการกล่าวถึง ความเสมอภาคระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในมาตราที่ 14 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ราษฎรไม่ว่าเพศใด เมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติเลือกผู้แทนหมู่บ้านได้...”⁴⁴ ถึงแม้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวจะเป็นเพียงการรับรองเฉพาะสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งอันเป็นสิทธิทางการเมืองก็ตาม ก็ถือกันว่า มีการรับรองสิทธิสตรีมาตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว

แต่อย่างไรก็ตามการให้เสรีภาพสำหรับการเลือกที่จะดำเนินชีวิตทางธรรมแก่ผู้หญิงในสถานภาพของนักบวช ซึ่งควรจะเป็นไปอย่างเสมอภาคทัดเทียมดังเช่นที่ผู้ชายได้รับอยู่นั้น กลับยังคงได้รับการปฏิเสธจากคณะสงฆ์ไทยอยู่ดี ถ้าหากบุคคลใดปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณีนั้นก็อาจจะสามารถกระทำได้ แต่มิใช่เป็นการดำเนินการภายใต้คณะสงฆ์ในประเทศไทย หากแต่เป็นการอุปสมบทภายใต้การดำเนินการจากคณะสงฆ์ในต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างประวัติการบวชของบุคคลดังต่อไปนี้

นางวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งเป็นผู้หญิงในวัยเดียวกับสาระและเจตน์ปฏิญาณของนายวินทร์อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่สนใจศึกษาในเรื่องของสมาธิและการปฏิบัติธรรมตามหลักของพระพุทธเจ้า มีโอกาสได้ไปเรียนรู้ศึกษาปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อดอกน้ำจันกระทั่งสำเร็จธรรมกาย และด้วยความสนใจของนางวรมัยที่มีได้หยุดอยู่เพียงเท่านี้จึงทำให้ในเดือนพฤษภาคม 2499 นางตัดสินใจปลงผมออกบวชโดยมีท่านเจ้าคุณพรหมมณี (ผิน สุวโจ) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารเป็นผู้ให้ศีลโดยครองผ้าสีเหลืองอ่อนแตกต่างไปจากแม่ชีในเมืองไทยที่นุ่งขาว และได้สร้างวัดขึ้นที่จังหวัดนครปฐม โดยใช้ชื่อว่า “วัตรทรงธรรมกัลยาณี” จนเป็นเหตุให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมในสมัยนั้นได้ทำหนังสือร้องเรียนขึ้นไปถึงกรมการมหาดศาสนาว่า การที่เรียกว่า “วัตร” กิติ หรือการนุ่งเหลืองกิติเป็นการทำให้คณะสงฆ์เสื่อมเสีย เมื่อเรื่องขึ้นไปถึงกรมการมหาดศาสนาซึ่งท่านเจ้าคุณพรหมมณีเป็นกรรมการอยู่ด้วยนั้น ได้เรียนต่อที่ประชุมว่า “ครูวรมัยนี้ผมเป็นคนบวชให้เอง” และได้ถามคณะกรรมการว่า สีเหลืองอ่อนที่นางใช้นั้นพระอนุญาตให้ใช้ได้หรือเปล่า คณะกรรมการตอบปฏิเสธ ส่วนประเด็นในเรื่อง “วัตร” นั้นแปลว่าการปฏิบัติ “วัตรทรงธรรมกัลยาณี” แปลว่า การปฏิบัติของสตรีที่ทรงธรรมก็ถูกต้องดีแล้ว คณะกรรมการมหาดศาสนาแล้วลงมติเพียงสั้นๆ ว่า “ไม่เห็นเป็นการเสื่อมเสียต่อคณะสงฆ์” เรื่องความขัดแย้งกับทางการก็มีเพียงครั้งนี้ครั้งเดียว

ตลอดเวลาที่ผ่านมานางวรมัยยังคงคิดและปรารถนาในเรื่องการบวชเป็นภิกษุณีตามพุทธานุญาตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เนื่องจากในประเทศไทยนั้นเมื่อสอบถาม

⁴⁴ สุธีรา ทอมสัน, เมทินี พงษ์เวช, สิทธิสตรีไทยในรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, 2539), หน้า 2.

จากพระภิกษุไม่ว่ารูปใดก็ตามต่างก็กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า “ทำไม่ได้” ทำให้ในปี พ.ศ. 2503 จึงได้ออกเดินทางไปพุทธคยาที่ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ นางวรมัยได้ทำสมาธิและขออุปสมบทโดยตรงจากพระพุทธองค์ภายใต้ต้นโพธิ์ที่พุทธคยานับแต่นั้น ถือว่า นางวรมัยได้รับการอุปสมบททางใจ และที่นั่นนางได้พบกับภิกษุณีชาวจีน เป็นครั้งแรกทำให้นางมั่นใจว่า การบวชภิกษุณีจะเป็นความจริงได้ในอนาคต

ครั้นเมื่อบุตรของนางวรมัย คือ ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อที่ประเทศแคนาดาในระดับปริญญาโทและเอก อีกทั้งยังได้ศึกษาในเรื่องของภิกษุณีพบว่า การบวชภิกษุณีสามารถเป็นไปได้ในได้ในวัน ดังนั้น พ.ศ. 2514 นางจึงได้เดินทางไปที่ไต้หวันพร้อมกับบุตร ที่นั่นพระภิกษุณีจีนชื่อ หมิงชาน เป็นพระพี่เลี้ยงได้ติดต่ออาจารย์เต๋า – อัน ซึ่งเป็นพระภิกษุณีกวีชาวจีน เป็นองค์อุปถัมภ์ให้พร้อมพระภิกษุณีอื่นอีก 12 รูป ซึ่งพิธีบวชกระทำขึ้นที่วัดสูงซาน⁴⁵ เมื่ออุปสมบทแล้วได้กลับมาจำพรรษาที่วัดทรงธรรมกัลยาณี

ถึงแม้ว่าหลังจากนั้นอีกประมาณ 30 ปีต่อมา อันเป็นช่วงระยะเวลาที่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งถือเป็นโครงสร้างแม่บทที่นำมาใช้บริหารปกครองบ้านเมืองถูกบัญญัติขึ้นมาบังคับใช้ในประเทศไทย และรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวก็ถือได้ว่า เป็นรัฐธรรมนูญที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนรวมในการร่างมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอกชน สถานศึกษา พรรคการเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) รวมถึงบุคคลทั่วไป แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวในเรื่องสิทธิและเสรีภาพมากเป็นพิเศษส่งผลให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบัญญัติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพมากกว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ผ่านมาในอดีต⁴⁶ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองความเสมอภาคของผู้หญิงให้เท่าเทียมกันของผู้ชายไม่ว่าจะเป็น

มาตรา 5 ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน⁴⁷

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงเท่าเทียมกัน

⁴⁵พิทักษ์พงษ์, “ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ พระผู้หญิงรูปแรกของไทย,” สตรีทัศน์ 11 (มีนาคม – มิถุนายน 2538): 48–49.

⁴⁶วิชัย ศรีรัตน์, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543), หน้า 25.

⁴⁷ธีระพล อรุณะกสิกร, ปราโมทย์ พิพัฒนาภัย, สถาพร ลัมมณี, ไพฑูรย์ นาคฉำ และชาติวัฒน์ ชาติกรกุล, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 10.

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนาการศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม⁴⁸

มาตรา 53 เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม⁴⁹

มาตรา 80 รัฐต้องคุ้มครองพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของชายหญิง เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความเข้มแข็งของชุมชน⁵⁰

มาตรา 86 รัฐต้องส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำ รวมทั้งค่าตอบแทนแรงงานให้เป็นธรรม⁵¹

มาตรา 190 การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่ประธานสภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยว่ามีสาระสำคัญเกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชราหรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ หากสภาผู้แทนราษฎรมิได้พิจารณาโดยกรรมาธิการเต็มสภาให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญขึ้นประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนประเภทนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนกรรมาธิการทั้งหมด⁵²

แต่ถึงกระนั้นก็ตามการเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาผ่านการบวชเป็นภิกษุณีก็ยังคงได้รับการปฏิบัติเช่นเดิม เนื่องจากคณะสงฆ์ไทยต่างยึดถือในคำประกาศที่ออกเมื่อสมัย พ.ศ. 2471 โดยกรมหลวงชินวราลงกรณ ซึ่งระเบียบข้อบังคับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับให้ใช้ประกาศของข้อบังคับเดิม⁵³ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลกระทบต่อไปยังบุคคลที่ปรารถนาจะออกบวชให้หันกลับไปแสวงหาทางออกในรูปแบบเช่นเดิมดังที่เคยกระทำมานั้นก็คือ การไปรับการอุปสมบทยังประเทศที่อนุญาตให้มีการบวชภิกษุณี ไม่ว่าจะป็นกรณีของดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ บุตรีของภิกษุณีวรรมย์ กบิลสิงห์ ซึ่งด้วยความที่เติบโตขึ้นมาภายใต้ร่มเงาพระศาสนาโดยมีวัดที่เป็นเสมือนบ้านคอยหล่อหลอมวิถีคิดและกรอบชีวิตให้ดำเนินไปจนสามารถสำเร็จปริญญาสูงสุดทางด้านศาสนา กลับมายัง

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

⁵³ ไตรเทพ สุทธิคุณ, "บวชภิกษุณีความเห็นที่แตกต่าง," คมชัดลึก (18 มีนาคม 2546): 38.

ได้ทำประโยชน์ให้ก่อเกิดในแวดวงพุทธศาสนาเมืองไทย โดยถ่ายทอดความรู้ในฐานะครูอาจารย์ และนักวิชาการศาสนาและยังมีส่วนในการเข้าร่วมประชุมและจัดกิจกรรมสตรีชาวพุทธทั่วโลก⁵⁴ และเมื่อถึงจุดๆ หนึ่งจึงทำให้ตัดสินใจเดินตามรอยบาทพระศาสดาออกบวชโดยไปรับศีลพระโพธิสัตว์ที่ไต้หวันเมื่อปี 2543 และใช้เวลาอีกหนึ่งปีในการเตรียมตัวเองก่อนจะไปบรพชาเป็นสามเณรีที่ศรีลังกาเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2544 ณ วัดตโปธาราม เนื่องจากประเทศศรีลังกาเป็นเมืองพุทธเถรวาทเพียงแห่งเดียวที่เริ่มต้นการบวชภิกษุณี ในขณะที่ประเทศพม่า ลาวและไทยไม่มีภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีศรีลังกาจึงได้หยั่งรากลึกในสังคมมานานหลายร้อยปี ก่อนที่จะหายไปในปี 1614 ต่อมาภิกษุสงฆ์ในศรีลังกา จึงได้อนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีขึ้นมาใหม่⁵⁵

การบวชของดร. ฉัตรสุมาลย์ในครั้งนี้ประกอบด้วยพระภิกษุณีที่เป็นอุปัชฌาย์ 1 รูป คือ ภิกษุณีสังฆา สุมนาและพระภิกษุมหาเถระฝ่ายสยามนิกายที่สืบทอดมาจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทของไทยอีก 5 รูป ให้การรับรองการบรพชา ซึ่งในการบวชเณรนั้นมีพระเพียงรูปเดียวก็สามารถบวชได้ แต่เนื่องจากต้องการที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเป็นข้อครหาขึ้นมาได้ และเมื่อบวชเป็นสามเณรีแล้วได้รับฉายาว่า “ธัมมนันทา” หลังจากนั้นจึงกลับมาถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดทรงธรรมกัลยาณีเป็นเวลา 2 ปี เพื่อ

เตรียมตัวสำหรับการบวชเป็นภิกษุณีในลำดับต่อไปทั้งนี้เพราะเหตุว่า ขั้นตอนในการบวชเป็นภิกษุณีนั้นมี 3 ขั้นตอน

1.ขั้นเป็นสามเณรี คือ สตรีผู้ที่มีความปรารถนาจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีต้องได้รับการบรพชาเป็นสามเณรี โดยการรับไตรสรณะคมน์และสมาทานศีล 10 ประการ ขั้นนี้นับว่าเป็นขั้นเริ่มต้นเพื่อเตรียมตัวไว้ก่อนโดยการฝึกหัดปฏิบัติรักษาศีลขบถอันเป็นขั้นมูลฐาน ซึ่งจะนับวันได้นำไปสู่การปฏิบัติที่เคร่งครัดยิ่งขึ้น⁵⁶

2.ขั้นเป็นสิกขมานา เป็นขั้นตอนการบวชที่ถูกกำหนดขึ้นในสมัยต่อมา เมื่อมีกรณีของหญิงครองเรือนที่มาอุปสมบทโดยที่ไม่รู้ตัวว่า ตั้งครรรภ์ ครั้นบวชเป็นภิกษุณีแล้วจึงทราบว่า ตั้งครรรภ์ ดังนั้นจึงกำหนดว่า หญิงที่เข้าอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้นให้อยู่ในขั้นสิกขมานา รักษาอนุธรรม 6 ประการ คือ ศีลข้อ 1 ถึงข้อ 6 ในอุโบสถศีลสิกขมานานั้นเมื่อนำมาเรียงลำดับแล้วจะอยู่เหนือ

⁵⁴พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล, บุญนิยมสุ วรวิทยานนท์, ชัยวัฒน์ เปรมจันทร์, ผู้ฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ พลิกประวัติ ศาสตร์พุทธศาสนาไทย รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, 2544), หน้า 10.

⁵⁵กองบรรณาธิการ, “ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นแล้วถึงเวลาคืนสิทธิไปนิพพานให้ผู้หญิงได้หรือยัง,” อาทิตย์ 1158 (1-7 มีนาคม 2544): 18.

⁵⁶เสมอ บุญมา “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 13 (มกราคม – มิถุนายน 2544): 12.

สามเณรีเพราะในระหว่างการเป็นสิกขมานา 2 ปีนั้น จะต้องรักษาอนุธรรมหรือศีล 6 ข้อนี้ อย่างเคร่งครัด หากละเมิดข้อหนึ่งข้อใดจะต้องเริ่มนับเวลาใหม่⁵⁷

3. ชั้นขออุปสมบทเมื่อสิกขมานารักษาสิกขาสมมติ 6 ประการไม่บกพร่องครบ 2 ปี ตามพระพุทธรูปบัญญัติแล้วจะได้ชื่อว่า สิกขิตสิกขา คือ ผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้วอย่างดี จากนั้นจึงจะสามารถแสวงหาการอุปสมบทเป็นภิกษุต่อไป⁵⁸

ภายหลังจากเหตุการณ์ของจักรสุมาลย์ หนึ่งปีถัดมากรณีของนางวรางคณา วนวิชาเยนทร์ ที่ต่างก็แสวงหาวิธีการบวชในลักษณะเดียวกัน แตกต่างกันตรงที่การบวชของนางวรางคณากระทำขึ้นภายในประเทศไทย หากแต่การประกอบพิธีกรรมยังคงกระทำโดยการรับรองจากสงฆ์ต่างประเทศอยู่เช่นเดิม กล่าวคือ ในเบื้องต้นนางวรางคณาได้มาพบกับดร.จักรสุมาลย์หรือสามเณรีธัมมนันทา และได้แจ้งความประสงค์ในการปรารถนาจะบวชเป็นสามเณรี ณ ประเทศศรีลังกา แต่เป็นเหตุบังเอิญที่ทางเสมสิกขาลัยโดย ส.ศิริวัชร์ ได้จัดให้มีการประชุม “อริยวินัย” โดยได้เชิญพระภิกษุ ภิกษุณี และสามเณรี จากทั่วโลกรวมถึงพระภิกษุณีสังฆา สุมนาแห่งสยามนิยายประเทศศรีลังกา ครั้นเมื่อสามเณรีธัมมนันทาทราบข่าวจึงได้มีมติให้คณะภิกษุณีสงฆ์และสามเณรีมาประกอบพิธีบรรพชาสามเณรีให้แก่นางวรางคณาที่วัดทรงธรรมกัลยาณี โดยกระทำพิธีขึ้นในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545⁵⁹ และได้รับฉายาว่า “ธัมมรักขิตา” โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถือได้ว่าเป็นการบรรพชาสามเณรีคนแรกบนผืนแผ่นดินไทย

จากสภาพเหตุการณ์ดังกล่าวมาในข้างต้นกล่าวได้ว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคอันสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงซึ่งปรารถนาจะเข้ามาใช้ชีวิตภายใต้ร่มเงาพระพุทธศาสนาในเพศบรรพชิต ต่างต้องเดินทางไปแสวงหาการบวชยังต่างประเทศนั่นก็คือ การดำรงอยู่หรือการบังคับใช้ประกาศคณะสงฆ์ที่ออกในสมัย พ.ศ. 2471 ซึ่งตราบดที่ยังไม่มีการยกเลิกประกาศดังกล่าว ส่งผลให้พระภิกษุไม่สามารถดำเนินการบวชให้แก่ผู้หญิงที่ปรารถนาจะเป็นภิกษุณีได้ ซึ่งถึงแม้ว่า ในปัจจุบันจะมีพระภิกษุบางรูปแสดงทัศนคติในทางที่เห็นด้วยต่อการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีก็ตาม อาทิเช่น พระพยอม กัลยาโณ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว อีกทั้งยังเป็นพระนักเทศน์ชื่อดังได้กล่าวแสดงความเห็นเอาไว้ว่า

“เมืองไทยมันคงต้องเริ่มแล้วละ ยุคนีมันยุคโกลเบลโระเซชั่นแล้ว เป็นโลกที่ต้องเปิดกว้างในด้านสิทธิเสรีภาพ และสิทธิสตรี กระแสนี้มัน

⁵⁷ธัมมนันทา สามเณรี, ตอบคำถามเรื่องสตรีในพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: บริษัทสองสยามจำกัด, 2544), หน้า 7.

⁵⁸เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 13:14.

⁵⁹กองบรรณาธิการ, “สิทธิธรรมสตรี จักมีอาจได้มาด้วยความนิ่งเฉย,” อาทิตย์ 1209 (21-27 กุมภาพันธ์): 12.

อาจทำให้เกิดช่องว่างให้ต้องเปิดกว้างในเรื่องนี้ซึ่งอาตมาว่า ถึงเวลานี้ เราต้องเปิดใจกว้างซะที่”⁶⁰

แต่ทั้งนี้สิ่งที่สามารถกระทำได้อีกก็เป็นเพียงแค่การออกมาแสดงความคิดเห็น(เป็นครั้งคราว) เท่านั้น เนื่องจากโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันได้ให้อำนาจแก่กรรมการมหาเถรสมาคม ในการทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย รวมถึงให้อำนาจในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับหรือคำสั่งโดยที่ไม่ขัดแย้งต่อกฎหมาย และพระธรรมวินัยขึ้นมาบังคับใช้ได้ ฉะนั้นการจะยกเลิกประกาศคณะสงฆ์ พ.ศ. 2471 รวมถึงอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีเกิดขึ้นได้หรือไม่นั้นจึงอยู่ที่กรรมการมหาเถรสมาคมว่า จะมีดุลยพินิจเห็นชอบในเรื่องดังกล่าวอย่างไรประการหนึ่งดังจะได้กล่าวในบทต่อไป อีกประการหนึ่งที่กล่าวในวงเล็บข้างต้นว่า “เป็นครั้งคราว” นั้น เนื่องด้วยหนึ่งในหน้าที่ของกรรมการมหาเถรสมาคมก็คือ การปกครองสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย โดยสามารถแต่งตั้งหรือเพิกถอนสถานภาพของภิกษุให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ และถ้าหากมหาเถรสมาคมออกมากล่าวชี้แจงหรือมีมติอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วย่อมจะส่งผลทำให้ไม่มีใครจะมีภิกษุรูปใดออกมาแสดงความคิดเห็นที่คัดค้านในคำชี้แจงหรือมติดังกล่าว เนื่องจากเกรงว่า จะกระทบต่อสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เรื่องการแสดงความคิดเห็นในการสนับสนุนการบวชภิกษุณีก็เช่นกัน ซึ่งในตอนแรกสังเกตได้ว่า มีพระภิกษุบางรูปออกมากล่าวแสดงความคิดเห็นด้วยค่อนข้างจะชัดเจน แต่ต่อมาภายหลังจากที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประทานวรรกรรมคดี ในเรื่อง ภิกษุณี ในพิธีประสาทปริญญาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 ดังมีใจความว่า

“วันนี้จะขอเป็นพระผู้เฒ่าที่ทันสมัย คือ จะนำพระบัญญัติขององค์กรมหลวงชินวราลงกรณว่า ทรงประกาศเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2471 ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้นต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือ เป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้อนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญเชื้อสายมานานแล้ว ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติเพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเสียหนามแก่พระ

⁶⁰ไทยโพสต์ (27 เมษายน 2544), หน้า 2.

พุทธศาสนาเป็นตัวอย่างไม่ดี เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเถรทุกนิกาย
บวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี

คงเห็นพ้องต้องกันแน่ว่า พระบัญญัติที่ห้ามมิให้บวชหญิง
นี้อย่างยิ่งจะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้คนมากมาย ช่วยป้องกันมิให้
ทำบาปทำกรรมที่มีโทษบาปต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งขอเตือนไว้อีกครั้งในที่
นี้ว่า ไม่มีการทำบาปกรรมใดจะยิ่งใหญ่เท่าทำต่อพระพุทธศาสนา และ
ในทางตรงกันข้ามก็ไม่มีการทำความดีใดจะยิ่งใหญ่เท่าทำต่อ
พระพุทธศาสนา เชื่อไว้เถิดดีกว่าไม่เชื่อจะได้ไม่เป็นการเสียพาดินไป
รับผลของบาปกรรมที่หนักนัก ไม่มีสรวงหรือที่พึงใดที่ยิ่งใหญ่เสมอ
พระพุทธเจ้า พระผู้ประทานธรรมและพระอริยสงฆ์ให้เป็นสรวงแทน
พระองค์ท่านเมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วเช่นในทุกวันนี้⁶¹

จากลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในพระวชิรธรรมคติข้างต้น เท่ากับเป็นการออกมายืนยันในท่า
ที่การปฏิเสธการบวชภิกษุณีของผู้ปกครองคณะสงฆ์อย่างชัดเจนนั้น ได้ส่งผลกระทบและมีอิทธิพล
ลงมายังภิกษุใต้การปกครองบางรูปที่เคยออกมากล่าวสนับสนุนนั้นให้จำกัดบทบาทของตนเองลง
จากที่เคยกล่าวสนับสนุนค่อนข้างชัดเจนถึงลดความชัดเจนนั้นลงมา โดยปฏิเสธที่จะออกมาให้คำ
สัมภาษณ์หรือข้อคิดเห็นใดๆ ต่อกรณีดังกล่าว และถึงแม้จะให้สัมภาษณ์ก็จะเป็นไปในลักษณะที่
คล้อยตามแนวทางผู้ปกครองคณะสงฆ์มากขึ้น

กล่าวโดยสรุปถึงแม้ว่า สถานการณ์ในปัจจุบันจะมีทางออกให้แก่ผู้หญิงที่ปรารถนาจะบวช
เป็นภิกษุณีก็ตาม แต่ทางออกดังกล่าวมิได้ถูกนำเสนอโดยคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิใช่
เกิดจากความยินยอมของมหาเถรสมาคมอย่างถูกต้องและเป็นทางการ หากแต่เป็นทางออกที่
สร้างขึ้นจากบุคคลที่ปรารถนาจะออกบวชเอง ด้วยเหตุนี้ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการรับรองสถาน
ภาพของบุคคลเหล่านี้ที่ถึงแม้ว่า จะไปบวชจากต่างประเทศกลับมาเป็นภิกษุณี สามเณรี ซึ่งควรจะ
มีสมณเพศในระดับเกี่ยวกับพระภิกษุและสามเณรก็ตาม แต่การให้การรับรองจากสถาบันศาสนา
ของไทยซึ่งผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมได้กล่าวชี้แจงและยืนยันสถานภาพของ
บุคคลเหล่านี้ว่า มีศักดิ์เทียบเท่าเป็นได้เพียงแค่มชี่เท่านั้น ไม่มีสิทธิเป็นสามเณรีและภิกษุณีได้⁶²
ดังนั้นหากพิจารณาเปรียบเทียบสถานการณที่เกิดขึ้นในกรณีดังกล่าวระหว่างก่อนและหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครองประเทศ สิ่งที่แตกต่างกันก็คือ การปฏิบัติของคณะสงฆ์ที่มีต่อบุคคลที่บวชเป็น

⁶¹มติชน (23 กรกฎาคม 2544), หน้า 5.

⁶²ไทยโพสต์ (27 เมษายน 2544), หน้า 4.

สามเณรีและภิกษุณี โดยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไทยจะดำเนินการในลักษณะที่ค่อนข้างรุนแรงต่อบุคคลที่บวชเป็นสามเณรีและภิกษุณี คือ กัดฟันให้จับสีกรวมถึงนำตัวไปคุมขัง แต่ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยคณะสงฆ์มิได้ปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวในลักษณะที่รุนแรงเช่นเดิมอีกต่อไป โดยคณะสงฆ์ปล่อยให้บุคคลเหล่านี้บวชและดำเนินชีวิตปฏิบัติธรรมอยู่ภายในประเทศไทย ตามแนวทางที่บุคคลนั้นๆ ยึดถือได้ เสมือนหนึ่งได้ให้เสรีภาพมากขึ้น หากแต่เสรีภาพดังกล่าวที่ได้รับนั้นปราศจากซึ่งสิทธิอันชอบธรรมมารับรองหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การยอมรับของผู้มีอำนาจในคณะสงฆ์ไทย อันจะส่งผลกระทบต่อสถานภาพของผู้หญิงที่ออกบวชไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชายที่ออกบวชโดยยังคงเป็นการบวชนอกรีตในสังคมสงฆ์ไทยอยู่เช่นเดิม นั่นก็เท่ากับว่า ในท้ายที่สุดแล้วคณะสงฆ์ก็ยังคงมิได้ปรับตัวหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงกรณีการอนุญาตให้บวชผู้หญิง อันสอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญในเรื่องของเสรีภาพและความเสมอภาคดังปรากฏให้เห็นในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศแต่อย่างใด

3.4 ข้อจำกัดด้านต่างๆ ในการแก้ไขกรณีการบวชภิกษุณี

ในอดีตที่การปกครองประเทศเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้ให้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการปกครองประเทศแก่พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองโดยไม่จำกัด ทำให้กลไกต่างๆ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการดูแลรวมถึงตรวจสอบการบริหารปกครองประเทศเพื่อให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อยภายในสังคมมักจะไม่ปรากฏ หากผู้มีอำนาจในการปกครองเห็นชอบต่อการดำเนินการใดๆ ประชาชนก็มักจะมีหน้าที่ที่จะต้องยอมรับและปฏิบัติตามในเรื่องดังกล่าว แต่ในปัจจุบันที่การปกครองประเทศเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้ในการบริหารปกครองประเทศเพื่อให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อยมาสู่ประชาชนนั้น จึงควรต้องมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือกลไกต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนในการเข้าไปดูแลตรวจสอบการบริหารปกครองประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองว่า ดำเนินไปด้วยความถูกต้องและเหมาะสมหรือไม่ แต่ทั้งนี้ในการดำเนินงานใดๆ ก็ตามจะสัมฤทธิ์ผลได้ในเวลาอันรวดเร็วหรือช้า มากหรือน้อยเพียงใดก็ตามขึ้นอยู่กับอุปสรรคที่เกิดขึ้นต่อกลไกนั้นๆ กรณีปัญหาเรื่องภิกษุณีก็เช่นกันที่สังเกตได้ว่า การดำเนินการแก้ไขเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาและทำความเข้าใจกลไกต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการแก้ไขกรณีดังกล่าวว่า ประสบอุปสรรคหรือข้อจำกัดใดๆ บ้างในการปฏิบัติหน้าที่ โดยจะกล่าวดังต่อไปนี้

3.4.1 การบังคับใช้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ

ย้อนกลับไปอดีตครั้งเมื่อสมัยที่ประเทศไทยรับเอาพุทธศาสนาจากลังกาแล้วพุทธศาสนาก็ได้เข้ามามีอิทธิพลถึงในละแวกบ้านและหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านมักนิยมสร้างวัดให้พระภิกษุได้ใช้พำนักภายในบริเวณละแวกบ้าน โดยในสังคมไทยแทบทุกหมู่บ้าน แทบทุกละแวกบ้านจะต้องมีวัด และมีพระเป็นผู้นำทางด้านสติปัญญา ดังปรากฏความหมายในจารึกว่า พระฉลาดกว่าชาวบ้านและพระสังฆราช ฉลาดกว่าคนอื่นทั้งหมด⁶³ ทั้งนี้เป็นเพราะตราบไต่ที่มนุษย์เกิดความรู้สึก ว่า ตัวเองยังไม่รู้นั้น มนุษย์ยังจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาและให้การนับถือผู้ที่ฉลาดกว่าตน และรู้ดีกว่าตน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมไทยมาตั้งแต่อดีต ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมารวมอยู่ที่วัดไม่ว่าจะเป็นศิลปะที่ประเสริฐที่สุดจะมีอยู่ที่วัด ของดีที่สุดจะมีอยู่ที่วัด และคนดีที่สุดก็จะต้องมีอยู่ที่วัด ซึ่งคนที่ดีที่สุดในคติของพุทธศาสนานั้นย่อมได้แก่ผู้ที่ถือพรหมจรรย์ หรือถ้าแปลโดยความหมายคือผู้ที่ครองชีวิตอันประเสริฐ ด้วยเหตุนี้สังคมจึงให้การยกย่องนับถือพระ⁶⁴ ดังนั้นจึงทำให้เมื่อพระหรือคณะสงฆ์ยึดถือในกรอบความคิดความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งแล้วนำมาถ่ายทอดบอกกล่าวแก่บุคคลในสังคม แล้วบุคคลเหล่านั้นก็มักจะยอมรับและคล้อยตามไปกับกรอบความคิดความเชื่อดังกล่าวด้วย ซึ่งในเรื่องการบวชภิกษุณีก็เช่นเดียวกัน หากพระภิกษุสงฆ์มีกรอบความเชื่อหนึ่งๆ อันนำมาซึ่งการปฏิบัติของคณะสงฆ์ในลักษณะที่ไม่สามารถดำเนินการบวชให้แก่ผู้หญิงเป็นภิกษุณีได้ แล้วนำมาบอกกล่าวแก่สังคม บุคคล(โดยส่วนใหญ่) ในสังคมก็จะคล้อยตามยอมรับความเชื่อดังกล่าวลักษณะเดียวกับที่พระภิกษุสงฆ์เชื่อเช่นกัน แม้กระทั่งในปัจจุบันกรอบความเชื่อนั้นๆ ยังคงมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อทัศนคติของบุคคลในสังคมอยู่ แม้แต่สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเองก็ตาม ดังปรากฏในการประชุมพิจารณาร่าง มาตรา 30 วาระที่ 2 ของสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ นาวาโท สุรินทร์ แสงสนิท สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จังหวัดอุดรธานีพร้อมด้วยนายนิคมุดดิน อูมา สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจังหวัดนราธิวาส (ผู้สนับสนุน) เสนอขอแปรญัตติแก้ความในวรรคสองเป็นดังนี้ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นในทางศาสนาใด”⁶⁵ โดยพิจารณาเห็นว่า ความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายนั้นมีขอบเขตจำกัดโดยข้อยกเว้นในทางศาสนาของแต่ละศาสนา เพราะไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลามในเรื่องของสิทธิในการรับมรดกของสตรีมุสลิมที่จะได้รับเพียงครึ่งหนึ่งของผู้ชาย หรือการดำรงตำแหน่งในองค์กรทางศาสนาอิสลามนั้น อาทิ จุฬาราชมนตรี คณะกรรมการกลางอิสลามแห่ง

⁶³ ส. ศิวรักษ์, ลोकศรภาพวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, 2531), หน้า 74.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75

⁶⁵ มন্ত্রী รูปสุวรรณ และคณะ, เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2542), หน้า 94.

ประเทศไทย คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ตลอดจนอิหม่าม ซึ่งประจำอยู่ในหมู่บ้านทั่วประเทศประมาณ 3,000 กว่าตำแหน่งนั้นผู้หญิงจะไปรับตำแหน่งดังกล่าวมิได้⁶⁶ ในส่วนของศาสนาพุทธเองก็เข้าใจว่า ผู้หญิงจะบวชไม่ได้ เป็นสังฆราชก็คงไม่ได้⁶⁷ เพราะฉะนั้นความเท่าเทียมกันเท่าที่เห็นจะมีข้อที่ห้ามๆ อยู่ในตัว จึงเห็นสมควรขอเพิ่มข้อความที่มีใจความต่อจากชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน โดยเพิ่มว่า เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นในทางศาสนาใด

ภายหลังคณะกรรมการธิการได้ออกมาชี้แจงในประเด็นดังกล่าว ถึงความไม่จำเป็นที่จะต้องเพิ่มเติมในข้อความที่ว่า เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นในทางศาสนาใด เนื่องจากถึงแม้ว่าบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา 5 จะกล่าวถึงความคุ้มครองในรัฐธรรมนูญนี้อย่างเสมอกันหรือที่เรียกว่า Equal protection under the Constitution และในมาตรา 30 ก็เป็นบทบัญญัติซึ่งเน้นย้ำลงไปอีกว่า นอกจากในรัฐธรรมนูญแล้วยังเสมอกันในกฎหมายด้วย ซึ่งเป็นหลักความเสมอภาคก็ตาม แต่ทว่ายังมีบทบัญญัติมาตรา 30 วรรคสามที่ได้เปิดช่องเอาไว้ให้อยู่แล้ว โดยข้อความในวรรคสามกล่าวไว้ว่า "การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของสุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำได้" การกำหนดลักษณะเช่นนี้เป็นการห้ามการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมซึ่งการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมหมายถึง การปฏิบัติที่ไม่มีเหตุผลจนเป็นที่ยอมรับได้ แต่ถ้าหากว่า การเลือกปฏิบัตินั้นเป็นการเลือกปฏิบัติที่มีเหตุผล ก็ต้องถืออยู่ในตัวของมันเองว่า เป็นการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม การเลือกปฏิบัติในทางศาสนาก็เช่นเดียวกัน ศาสนาพุทธเวลานี้สตรีไม่อาจจะบวชเป็นภิกษุณีได้ และก็อาจจะเข้าไปอยู่ในมหาเถรสมาคมได้เช่นกัน ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่มีเหตุผลตามหลักศาสนา⁶⁸ ประกอบกับการมีบทบัญญัติในมาตรา 38 ที่บัญญัติในเรื่องของเสรีภาพในการนับถือศาสนาของรับไว้อย่างบริบูรณ์อยู่แล้ว โดยกล่าวไว้ชัดเจนว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน⁶⁹ เพราะฉะนั้นจึงทำให้ศาสนาสามารถเป็นเหตุผลหนึ่งของการเลือกปฏิบัติได้ ตราบใดถ้ามีเหตุผลที่สังคมยอมรับได้ก็จะถือว่าการเลือกปฏิบัตินั้นๆ เป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมไม่ได้ และด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดเช่น

⁶⁶ "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540 ครั้งที่ 14," วันที่ 8 กรกฎาคม 2540, หน้า 225.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 221.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 235.

⁶⁹ อรรถพล อรุณะภักดิ์, ปราโมทย์ พิพัฒน์นาคัย, สถาพร ลิ้มมณี, ไพฑูรย์ นาคอ่า และชาติวัฒน์ ชาติกรกุล, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 19

นี้จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปเพิ่มเติมข้อความต่อท้ายวรรคสองของมาตรา 30 ตามที่ขอแปรญัตติเอาไว้

จากการพิจารณาเจตนารมณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญในมาตรา 30 ข้างต้นนั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาที่ยังคงขึ้นนำความคิดความเชื่อของบุคคลแล้วยังสะท้อนให้เห็นว่า การตีความบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนั้นมีลักษณะที่ค่อนข้างอิงต่อสถานการณ์⁷⁰ หรือความเชื่อของสังคมที่เป็นอยู่จริง ณ ช่วงเวลานั้นๆ และเมื่อความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่สังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับว่า เป็นสิ่งดีและเหมาะสม ก็ส่งผลต่อการยกสถานะความเชื่อดังกล่าว ให้กลายมาเป็นสิ่งที่เรียกว่า “เหตุผล” ได้และต่อกรณีเรื่องการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีนั้น ที่ความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงมีความเห็นคัดค้านและไม่เห็นด้วยต่อการที่ผู้หญิงจะออกบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณี ดังจะเห็นได้จากการสำรวจความเห็นต่อการบวชเป็นภิกษุณีและสามเณรีของสตรีที่จัดทำโดยสวนดุสิตโพลของสถาบันราชภัฏสวนดุสิต โดยสุ่มสำรวจจากผู้ชาย 482 คน ผู้หญิง 413 คน พระภิกษุ 102 รูป สามเณร 48 รูป และแม่ชี 36 รูป ซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งผลที่ออกมาต่อกรณีเด็กผู้หญิงสามารถบวชเป็นสามเณรีเหมือนเด็กผู้ชายที่บวชเป็นสามเณรได้หรือไม่ นั้น ร้อยละ 65.31 เห็นว่าไม่น่าจะบวชได้ ร้อยละ 23.91 บอกว่าน่าจะบวชได้ และร้อยละ 10.78 บอกว่าไม่แน่ใจ ส่วนผลสำรวจที่ออกมาต่อกรณีผู้หญิงสามารถบวชเป็นภิกษุณีเหมือนผู้ชายที่สามารถบวชเป็นภิกษุได้หรือไม่ ความเห็นส่วนใหญ่ร้อยละ 63.94 ตอบว่าไม่น่าจะบวชได้ ร้อยละ 24.65 บอกว่าน่าจะบวชได้ และร้อยละ 11.41⁷¹ บอกว่าไม่แน่ใจ และจากเงื่อนไขที่กล่าวไว้ว่าตราบใดถ้ามีเหตุผลที่สังคมให้การยอมรับได้ก็จะถือว่า การเลือกปฏิบัตินั้นเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเสียงส่วนใหญ่ในสังคมให้ความเชื่อและยอมรับว่าผู้หญิงไม่สามารถบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณีได้ ความเชื่อดังกล่าวจึงกลายมาเป็นเหตุผลในการสนับสนุนเพิ่มน้ำหนักให้แก่ข้อศาสนบัญญัติที่ไม่อนุญาตให้กระทำการบวชให้แก่ผู้หญิงเป็นภิกษุณี สามเณรีและสิกขมานั้นโดยถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 30 นอกจากนี้ รวมถึงการไม่ขัดมาตรา 38 ที่กล่าวไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งถ้าพิจารณาตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา 66 หน้าที่ของพลเมืองหรือหน้าที่ของชนชาวไทยก็คือ รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และกาปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข⁷² และการบวชก็

⁷⁰ สัมภาษณ์ สุณี ไชยรส, อดีตสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จังหวัดหนองบัวลำภู, 6 พฤศจิกายน 2545.

⁷¹ สวนดุสิตโพล, “โพลการบวชภิกษุณี” 12-15 พฤษภาคม 2544.

⁷² ธีระพล อรุณะกสิกร, ปราโมทย์ พิพัฒน์นาคัย, สถาพร ลิ้มมณี, ไพฑูรย์ นาคฉ่ำ และชาติวัฒน์ ชาติกรกุล, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 28.

ถือได้ว่า เป็นการสืบทอดหรือรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ฉะนั้นการไม่อนุญาตของคณะสงฆ์ในการบวชให้แก่ผู้หญิงจึงน่าจะเป็นการกระทำที่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองเสียมากกว่า แต่ด้วยเหตุที่ความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่มีมาแต่อดีตยังคงไม่เห็นด้วยต่อการที่ผู้หญิงจะบวชเป็นภิกษุณี อิทธิพลของความเชื่อดังกล่าวจึงเป็นตัวไปกำหนดบทบาทของผู้หญิงในพระพุทธศาสนาให้สามารถกระทำได้เพียงแค่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนเท่านั้น ไม่สามารถแสดงบทบาทในฐานะผู้สืบทอดได้ ซึ่งผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมเองต่างก็ยอมรับในบทบาทอันจำกัดดังกล่าวที่ตนเองได้อย่างสุดดี ดังจะเห็นได้จากไม่เคยปรากฏมีผู้หญิงออกมารวมกลุ่มเรียกร้องหรือเดินขบวนคัดค้านในเรื่องดังกล่าวแต่อย่างใด ไม่เหมือนอย่างกรณีการตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาที่ปรากฏทั้งอุปาสถิการวมถึงแม่ชีอีกเป็นจำนวนมากต่างพากันออกมาเดินขบวนเรียกร้องกดดันให้รัฐจัดตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาขึ้นมา นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าพอใจอีกว่า เมื่อความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงมีทัศนคติไม่เห็นด้วยต่อการที่ผู้หญิงจะบวชเป็นภิกษุณีอยู่เช่นนี้ ย่อมจะทำให้ศาสนบัญญัติดังกล่าว (ซึ่งโดยตัวของมันเองน่าจะขัดกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนั้น) สามารถดำรงอยู่โดยไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตราบเท่าที่สังคมส่วนใหญ่ยังคงความเชื่อลักษณะเช่นนี้อยู่

ทั้งนี้การที่มาตรา 30 ในรัฐธรรมนูญซึ่งในท้ายที่สุดมิได้มีการบัญญัติข้อความ “เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นในทางศาสนาใด” ต่อท้ายข้อความ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีในการไม่ก่อให้เกิดเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดใดๆ ในอนาคตอันจะมากกระทบหรือขัดแย้งต่อความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงซึ่งเป็นเจตนารมณ์พื้นฐานของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้เสียไป เพราะถ้าหากเมื่อใดที่ทัศนคติของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เห็นด้วยต่อการที่ผู้หญิงสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ เมื่อนั้นบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่เขียนไว้อย่างกว้างๆ ก็จะมีช่องพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องในความเป็นพลวัตของสังคมได้ตลอดและความเชื่อของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นก็จะไม่เป็นการขัดต่อบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด แต่ถ้าหากมีการบัญญัติต่อท้ายในรัฐธรรมนูญมาตรา 30 วรรคสองว่า ให้เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นในทางศาสนาใดนั้นเท่ากับว่าเป็นการสร้างเงื่อนไขหรือข้อจำกัดให้เกิดขึ้นมา และถ้าความเชื่อในอนาคตของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเกิดการยอมรับและให้โอกาสผู้ชายกับผู้หญิงในทางศาสนาให้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกันมากขึ้นยิ่งขึ้น เมื่อนั้นก็จะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาระหว่างสภาวะการณ์ของสังคมที่เกิดขึ้นจริงกับการขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เมื่อเป็นเช่นนี้การบัญญัติเนื้อความตามรัฐธรรมนูญจึงจำเป็นต้องบัญญัติไว้อย่างกว้างๆ พร้อมที่จะยืดหยุ่น สามารถที่จะปรับให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ โดยเฉพาะในมาตรา 30 และมาตรา 38 ในส่วนที่เป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับศาสนานั้น รัฐธรรมนูญได้ให้เสรีภาพแก่สมาชิกที่อยู่ในศาสนานั้นๆ ได้เป็นผู้ประเมินและตัดสินใจ

เขาเองว่า ศาสนบัญญัติใดเป็นสิ่งที่ดีควรที่จะประพฤติปฏิบัติยึดถือสืบต่อกันไป ศาสนบัญญัติใดเป็นสิ่งที่ไม่ดีควรยกเลิกเสีย ไม่สามารถที่บุคคลใดจะไปบังคับเปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าวได้ ฉะนั้นในเรื่องการบวชเป็นภิกษุณีก็เช่นกันที่รัฐธรรมนูญเองก็ไม่สามารถไปบังคับให้เกิดภิกษุณีได้ รัฐธรรมนูญทำได้เพียงแต่กำหนดเป็นหลักการหรือกรอบใหญ่ๆ ที่ให้ผู้ชายกับผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันเท่านั้น โดยเพียงเปิดช่องเอาไว้สำหรับเอารอบรายละเอียดเล็กๆ เฉพาะเรื่องอาทิเช่น เรื่องของภิกษุณี รอเวลาเมื่อสังคมคลี่คลายและมีการเรียกร้องเฉพาะเรื่องออกไปเป็นจำนวนมากเมื่อนั้นก็จะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าวขึ้นมาเองได้⁷³ นั่นเท่ากับว่า เรื่องการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีในแง่ของตัวบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเองนั้นไม่สามารถไปบังคับให้เกิดภิกษุณีขึ้นมาได้ แต่สิ่งสำคัญที่จะเป็นพลังผลักดันทำให้เกิดภิกษุณีขึ้นมา นั่นก็คือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อของบุคคลในสังคมยอมรับบทบาทของผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนในการสืบทอดพุทธศาสนาร่วมกับผู้ชาย

3.4.2 การดำเนินงานของวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และรัฐบาล

สำหรับในส่วนการดำเนินการของผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของปวงชนชาวไทยในการเข้าไปแก้ไข เปลี่ยนแปลง รวมถึงออกกฎระเบียบต่างๆ ขึ้นมาบังคับใช้ในสังคม ซึ่งก็คือ สถาบันรัฐสภาอันประกอบไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รวมถึงผู้ที่เป็นตัวแทนประชาชนเข้าไปบริหารปกครองประเทศเพื่อให้บรรลุผลตามแนวนโยบายและกฎระเบียบต่างๆ ที่วางไว้หรือที่เรียกว่า สถาบันบริหารนั่นก็คือ คณะรัฐมนตรี ต่อกรณีเรื่องการบวชภิกษุณีนั้นซึ่งจากอำนาจอันบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญที่มอบให้แก่สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาสามารถเลือกสมาชิกของแต่ละสภาเพื่อตั้งเป็นคณะกรรมการสามัญขึ้นกระทำการพิจารณาสอบสวน หรือศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาได้⁷⁴ และสำหรับในเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงก็ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุซึ่งมีทั้งของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาขึ้นมาเพื่อพิจารณารับผิดชอบในขอบข่ายเรื่องดังกล่าว ดังนั้นกรณีที่คณะสงฆ์ไทยไม่อนุญาตให้บวชผู้หญิงเพื่อเป็นภิกษุณีนั้นจึงเป็นประเด็นปัญหาที่ควรอยู่ภายใต้ขอบข่ายความรับผิดชอบร่วมกันของคณะกรรมการทั้งสองชุดดังกล่าว แต่ในการดำเนินการมีเพียงคณะกรรมการกิจการสตรีฯ วุฒิสภาเพียงชุดเดียวที่ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว ส่วนคณะกรรมการกิจการสตรีฯ ของสภาผู้

⁷³ สุณี ไชยรส, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดหนองบัวลำภู.

⁷⁴ ธีระพล อรุณะกสิกร, ปราโมทย์ พิพัฒน์นาคัย, สถาวร ลิ้มมณี, ไพฑูรย์ นาคฉ่ำ และชาติวัฒน์ ชาติกรกุล, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 80.

แทนราษฎรกลับให้ความสำคัญในเรื่องสถานะของแม่ชีเป็นหลักแทน⁷⁵ ดังนั้นเมื่อความสนใจของคณะกรรมการกิจการทั้งสองไปคนละแนวทางจึงทำให้การผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าว จึงเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและเข้มแข็งเท่าที่ควร

จากความสนใจของคณะกรรมการกิจการสตรีฯ วุฒิสภาที่มีต่อประเด็นดังกล่าว ทำให้ นายวัลลภ ตั้งคนานุรักษ์ ประธานคณะกรรมการกิจการสตรีฯ จึงได้มอบหมายให้นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ประธานคณะอนุกรรมการกิจการสตรีฯ สตรี ไปทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าว โดยมี การเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูล และหนึ่งในหลายบุคคลที่เชิญมาซึ่งแจ่มกมีนักวิชาการ 8 จาก กรมการศาสนา ซึ่งถือเป็นหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลในเรื่องดังกล่าวโดยตรงได้ให้ ทรรศนะต่อกรณีดังกล่าวว่า ยอมที่จะให้มีพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ดีแล้วทำให้ศาสนาพุทธ เสื่อมและหมดไปจากประเทศไทยดีกว่าที่จะให้มีการบวชผู้หญิงเข้ามาโดยวิธีการไม่ถูกต้อง⁷⁶ จาก คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยึดติดในวิธีการและรูปแบบมากเกินไป โดยมีได้คำนึงถึงแก่นคำ สอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับจากการมีภิกษุณี และหากองค์กรของรัฐมี ทัศนคติในลักษณะเช่นนี้ย่อมจะเป็นอุปสรรคที่จะช่วยพัฒนาความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้ ชายและผู้หญิงในพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นมาได้

นอกจากในการทำงานของคณะอนุกรรมการกิจการสตรีฯ วุฒิสภาจะได้ทำการศึกษา เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นดังกล่าวเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนอันนำไปสู่การวิพากษ์และตื่นตัวของ สังคมในอนาคตแล้ว และด้วยอำนาจหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภาทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้⁷⁷ จึงทำให้ สมาชิกวุฒิสภา ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีที่มีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการงาน ด้านพระพุทธศาสนาในการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 21 (สมัยสามัญนิติบัญญัติ) เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2545 โดยมีนายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรีในฐานะเป็นผู้ได้รับหน้าที่ในการกำกับดู แลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมาเป็นผู้ตอบกระทู้ซึ่งผู้ตั้งกระทู้ได้ถามรัฐบาลว่า จะมีแนว ทางในการแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดแย้งเพื่อให้สตรีสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ตามลัทธิที่บัญญัติไว้ ในรัฐธรรมนูญได้อย่างไร ส่วนผู้ตอบได้ชี้แจงถึงแนวทางแก้ไขอันเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพล ความเชื่อของสถาบันศาสนาต่อกรณีดังกล่าวที่ยังคงอยู่เหนืออำนาจทางการเมืองในการจะเข้าไป แทรกแซงจัดการได้ โดยกล่าวเอาไว้ว่า

⁷⁵ สัมภาษณ์ ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช, วุฒิสมาชิก จังหวัดขอนแก่น, 1 พฤศจิกายน 2545.

⁷⁶ คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ภิกษุณี (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา), หน้า 6.

⁷⁷ ธีระพล อรุณะภัสกร, ปราโมทย์ พิพัฒน์นาคัย, สถาพร ลัมมณี, ไพฑูรย์ นาคฉำ และชาติวัฒน์ ชาติกร กุล, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 77.

“อยู่ที่ทางศาสนาท่านคิดของท่านอย่างไร ท่านต้องเป็นคนให้คำตอบบนี้แก่สังคม ท่านต้องเป็นผู้ให้คำตอบแก่รัฐบาล ท่านต้องเป็นผู้ให้คำตอบแก่ประชาชน ถ้าทางศาสนาบอกมีได้ เป็นได้ทำได้ก็จบ รัฐบาลก็ไม่มีหน้าที่ที่จะไปบอกว่าทำไม่ได้ แต่ถ้าในทางศาสนาบอกมีไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ ทำไม่ได้ ก็คงไม่ใช่เรื่องที่รัฐบาลจะไปบอก ไม่ได้จะต้องได้”⁷⁸

ดังนั้นถึงแม้ว่าจะมีองค์กรทางการเมืองได้เริ่มให้ความสำคัญที่จะผลักดันแก้ไขในเรื่องความเสมอภาคกรณีโอกาสการบวชระหว่างผู้ชายและผู้หญิงให้ทัดเทียมขึ้นมาบ้างก็ตาม แต่ยังคงเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของสถาบันทางการเมืองเท่านั้น เพราะไม่ว่าจะเป็นส่วนของกลไกหลักๆ ที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอเพื่อพิจารณาแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกฎหมายอย่างสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ซึ่งคณะกรรมการกิจการสตรีฯ สภาผู้แทนราษฎรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องดังกล่าวก็กลับให้ความสำคัญในการพัฒนาสถานภาพแม่ชีแทน อีกทั้งในส่วนของฝ่ายที่ทำหน้าที่บริหารปกครองประเทศ ต่อกรณีดังกล่าวก็ยังคงให้ความสำคัญในการแก้ไขว่า อยู่ที่ตัวสถาบันศาสนา หรือคณะสงฆ์ว่า จะยอมปรับเปลี่ยนหรือไม่ ในฐานะที่เป็นเจ้าขององค์ความรู้ในเรื่องศาสนา และถ้าหากเจ้าขององค์ความรู้เชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในแนวทางใดแล้วก็เป็นการยากที่จะให้สถาบันอื่นๆ เข้าไปบอกกล่าว บังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาได้ ส่งผลให้การดำเนินงานในส่วนนี้จึงดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและเข้มแข็งเท่าที่ควร

3.4.3 การดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สำหรับกลไกที่สำคัญต่อมาซึ่งนอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จะได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากที่สุดเมื่อเทียบกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญไทยฉบับอื่นเท่าที่เคยมีมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองความเสมอภาคของผู้หญิงที่เพิ่มมากขึ้นด้วยแล้วนั้น รัฐธรรมนูญฉบับที่ 16 นี้ยังกำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นอีกมากมายหลายองค์กรในการที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อาทิ ศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และที่สำคัญก็คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อคอยทำหน้าที่กำกับดูแลในเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยตรง ซึ่งอำนาจหน้าที่โดยหลักๆ ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีดังนี้

⁷⁸ คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ภิภษุณี, หน้า 34.

1. ส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

2. ตรวจสอบ และรายงานการกระทำ หรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่า ไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

3. เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน⁷⁹

จากอำนาจและความรับผิดชอบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามที่ได้รับมอบหมายในข้างต้นนี้ ทำให้คณะกรรมการสิทธิฯ นั้นสามารถที่จะเข้าไปดำเนินการแก้ไขต่อกรณีการไม่อนุญาตให้ภิกษุสงฆ์กระทำการบวชให้แก่ผู้หญิงเป็นภิกษุณีได้ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวถือเป็นการจำกัดสิทธิของผู้หญิงในการเข้าไปแสวงหาความรู้ทางธรรม แต่ด้วยเหตุผลที่เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องของศาสนาซึ่งคณะกรรมการสิทธิฯ ถือว่า เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เพราะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ การยอมรับของคนในสังคมซึ่งได้รับการสั่งสมและปลูกฝังมาเป็นเวลานานพร้อมๆ กับการดำเนินประวัติศาสตร์ความเป็นไปของประเทศ ดังนั้นจึงทำให้หนึ่งในกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ได้รับมอบหมายให้ไปศึกษาดูแลในเรื่องดังกล่าว จึงนำเสนอแนวทางแก้ไขโดยให้ความสำคัญที่การยอมรับและปฏิบัติตามของสังคมมากกว่าการแก้ไขที่ตัวบทกฎหมาย โดยกล่าวว่า

“เรื่องศาสนาโดยเทียบเคียง มันไม่ง่ายเหมือนกับการผลักดันในการแก้กฎหมายอื่นๆ ยกตัวอย่างเวลานี้ถ้าหากว่า ประกาศคณะสงฆ์ฉบับนี้ไม่มีอยู่เลยไม่ได้เขียนใช้แบบนี้ ไม่ได้ห้ามพระไม่ให้บวชผู้หญิงวันนี้ตัวเราหลับตาแล้วนอนหลับตื่นขึ้นมาพรุ่งนี้ พรุ่งนี้ผู้หญิงบวชได้กฎหมายเขียนไว้แล้วผู้หญิงบวชได้ไม่มีปัญหา แต่ถามว่า สิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมนี้นี้ประเทศนี้ บ้านเมืองนี้ คิดว่าปฏิกริยาของสังคมจะเป็นอย่างไร ตัวหนังสือเปลี่ยนไปแล้ว การที่

⁷⁹ ธีระพล อรุณะกสิกร, ปฏิพันธ์ สันติเมทนีดล, สถาพร ลิ้มมณี, ไพฑูรย์ นาคฉำ, สุรียกานต์ ชัยเนตร, พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2543), หน้า 19-20.

สังคมจะขานรับหรือปฏิบัติตามที่กฎหมายเขียนไว้หรือไม่ สิ่งนี้สำคัญ
มากกว่าตัวกฎหมาย"⁸⁰

ดังนั้นเมื่อการแก้กฎหมายถูกมองว่า เป็นเรื่องที่มีความสำคัญในระดับรองลงไป เรื่องที่ใหญ่และสำคัญกว่าที่สามารถจะกระทำได้อีกคือ จะมีวิธีการทำความเข้าใจกับสังคมอย่างไรให้เกิดการยอมรับกติกาหรือการปฏิบัติที่เสมอภาคเท่าเทียมกันอย่างเป็นจริงในสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งของวิธีการที่จะนำมาใช้ปฏิบัติก็คือ การจัดกิจกรรมกระตุ้นเตือนให้สังคมหันมาสนใจในเรื่องดังกล่าวให้เกิดมีการถกเถียงพูดคุยกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และเมื่อสังคมให้การยอมรับแล้วตอนนั้นการร้องขอเพื่อการแก้ไขตัวบทกฎหมายก็จะดำเนินไปอย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่ามุมมองและวิธีการของคณะกรรมการสิทธิโดยหลักการจะต้องดำเนินอยู่บนพื้นฐานกฎเกณฑ์กติกาของรัฐธรรมนูญและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ตาม แต่ท้ายที่สุดก็ยังคงคำนึงว่า สิ่งที่เป็นข้อเสนอแนะหรือให้ความเห็นใดๆ ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินั้นจะต้องอยู่ภายใต้การยอมรับของสังคมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งปั่นป่วนขึ้นภายในสังคมด้วย

3.4.4 การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)

นอกเหนือไปจากหน่วยงานหรือองค์กรในภาครัฐที่มีส่วนช่วยในการทำหน้าที่พัฒนาและส่งเสริมสภาพของผู้หญิงให้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับผู้ชายแล้ว ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านกิจการสตรีเข้ามามีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย องค์กรเหล่านี้มีการก่อตั้งในรูปแบบมูลนิธิ สมาคม ศูนย์ชมรม กลุ่มโครงการ ในอดีตลักษณะงานเป็นการสงเคราะห์เฉพาะหน้าค่อนข้างมาก เนื่องจากประวัติศาสตร์สืบทอดมาจากงานกุศลแล้วจึงค่อยๆ ปรับลักษณะกิจกรรมไปในเชิงพัฒนา เช่น มุ่งให้ความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ และได้ขยายเนื้อหาไปสู่ความรู้เรื่องกฎหมายในชีวิตประจำวันจนถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตย⁸¹ ซึ่งก็หมายรวมถึงประเด็นปัญหาในเรื่องการปฏิเสธการบวชให้แก่ผู้หญิงเป็นภิกษุณีด้วย โดยในเรื่องดังกล่าวเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นหนึ่งในองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับผู้หญิงให้ความเห็นว่า

⁸⁰ สัมภาษณ์ นัยนา สุภาพิ่ง, กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 22 ตุลาคม 2545.

⁸¹ ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์, ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, 2543), หน้า 27.

“ภายใต้รัฐธรรมนูญของเราฉบับนี้ ยอมรับในเรื่องของความเท่าเทียมและเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังปรากฏในมาตรา 30 และมาตรา 38 ดังนั้นถ้าเราเอารัฐธรรมนูญเป็นตัวตั้ง ก็ไม่น่าจะมีเหตุอะไรในการห้ามเรื่องของภิกษุณีและนอกเหนือจากเหตุผลในเรื่องรัฐธรรมนูญแล้ว ภายใต้พุทธบริษัท 4 ซึ่งมีอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี เคยมีปรากฏอยู่จริงในพุทธศาสนา แต่ว่าการขาดหายไปนั้นเป็นการหายด้วยเหตุผลใดก็แล้วแต่ถ้ารากเดิมมันมีอยู่ ไม่ถึงขนาดที่ว่าเราลงรากใหม่หรือว่ากำลังที่จะเอาสิ่งใหม่มาใส่โดยที่ไม่เคยมีรากเหง้าเดิมอยู่ มันก็ไม่น่าจะเป็นเรื่องที่น่าพิศวงพิศพา และควรจะพิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดมากกว่า ณ วันนี้ถ้ามันเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งมันช่วยอะไรแก่สังคม ไม่ใช่เพียงแค่เอาอดีตมาอธิบายโดยไม่มีหลักอะไรมาสนับสนุนที่ชัดเจน”⁸²

แต่ทั้งนี้ด้วยบทบาทขององค์กรสตรีที่ผ่านมามากจะดำเนินการมุ่งเน้นไปในเฉพาะเรื่องโดยขึ้นอยู่กับการให้น้ำหนักความสำคัญ หรือความร้อนของประเด็นนั้นๆ หรือความสนใจและความถนัดของแต่ละองค์กร ซึ่งในช่วงหลังๆ ถึงแม้ว่า จะได้เห็นภาพความร่วมมือประสานกันมากขึ้น แต่ก็ยังไม่เป็นรูปธรรม ไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง⁸³ แม้แต่ประเด็นเรื่องการบวชภิกษุณีก็เช่นกัน ที่เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญออกมาขอรับความอ่อนตัวในการผลักดันเรื่องดังกล่าวเนื่องมาจากความชัดเจนในสาระรายละเอียดที่ยังมีไม่เพียงพอ การขาดซึ่งองค์ความรู้ มีเพียงแค่หลักพื้นฐานนั่นก็คือ หลักสิทธิเสรีภาพ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่สุด ซึ่งอันที่จริงแล้วเวลาจะดำเนินการเรียกร้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจำเป็นต้องมีข้อมูลและรายละเอียดที่เพียงพอ และหากเรื่องใดที่มีรายละเอียดไม่เพียงพอ การดำเนินงานจึงเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนอย่างมาก ประกอบกับความสำคัญของประเด็นในเรื่องศาสนา เมื่อนำมาจัดอันดับความเร่งด่วนที่จะต้องเข้าไปดำเนินการแก้ไขเรื่องศาสนาก็จะไม่ถูกจัดอยู่ในอันดับต้นๆ ของการแก้ไข อีกทั้งในแง่ของยุทธศาสตร์นั้น ณ ปัจจุบันที่ยังไม่มีการรวมตัวปรึกษาหารือร่วมกันอย่างจริงจังทำให้ไม่มีแกนหลักที่ชัดเจน ขาดผู้นำที่จะมาช่วยให้เกิดการผลักดันในเรื่องดังกล่าวอย่างแท้จริง⁸⁴

⁸² สัมภาษณ์ ทิชา ณ นคร, เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, 29 ตุลาคม 2545

⁸³ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, ขบวนการพุทธหญิงไทยในศตวรรษที่ 21, หน้า 30.

⁸⁴ ทิชา ณ นคร, เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นไม่ว่าจะเป็นตัวบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมถึงองค์การพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานเกี่ยวกับกิจการสตรี ล้วนแต่เป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงได้รับโอกาสทางสังคมอย่างเสมอภาคทัดเทียมผู้ชาย ซึ่งก็หมายความว่าความรวมถึงโอกาสของผู้หญิงที่ควรจะได้เข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับที่ผู้ชายสามารถกระทำได้ด้วย แต่แล้วกลไกดังกล่าวเหล่านี้ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ เนื่องจากต่างก็เผชิญอุปสรรคที่เหมือนกันนั่นก็คือ การขาดทัศนคติที่เห็นพ้องร่วมกันของสังคม การดำเนินการในเรื่องดังกล่าวที่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงความต้องการการยอมรับของสังคมเป็นหลักนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศที่หันมาใช้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยนั่นก็คือ เป็นระบบการเมืองที่ใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ โดยดำเนินอยู่บนหลักพื้นฐานที่ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ดังนั้นการดำเนินงานต่างๆ จะต้องใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์แต่ในขณะเดียวกันจะต้องมีการปกป้องเสียงข้างน้อยด้วย การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเสียงข้างน้อยต้องได้รับความคุ้มครอง โดยมีข้อแม้ว่ากิจกรรมนั้นๆ จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับคนส่วนใหญ่⁸⁵ ซึ่งกิจกรรมในการสนับสนุนให้ผู้หญิงสามารถบวชเป็นภิกษุณีนั้นเป็นกิจกรรมของคนส่วนน้อยที่ควรจะได้รับคุ้มครอง แต่หลายครั้งกลับถูกประเมินว่า เป็นกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อความคิดความเชื่อของคนในพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่สถานีกองทัพบกช่อง 5 พิจารณาสั่งระงับรายการเจาะใจ ซึ่งสัมภาษณ์สามเณรวิมมณันทา รวมถึงในส่วนของรายการที่ประเทศไทย ซึ่งจะสัมภาษณ์สามเณรวิมมณันทาเช่นเดียวกัน โดยให้เหตุผลว่า เรื่องของภิกษุณีในเมืองไทยยังเป็นสิ่งใหม่ในสังคมพุทธศาสนาของไทย ซึ่งหากรายการต่างๆ สนใจจะนำเสนอรายละเอียดในส่วนนี้ ทางสถานีคงจะต้องดำเนินการพิจารณาอย่างละเอียด เพราะเรื่องดังกล่าวไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประเทศไทย ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาและค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อนำมาพิจารณาดูว่า กรณีการบวชภิกษุณีจะเป็นเรื่องของตัวบุคคลที่เฉพาะตัวเกินไป หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโยงใยต่อสังคมไทยโดยรวม ซึ่งหากเป็นการนำเสนอตัวบุคคลโดยไม่สร้างประโยชน์ต่อสังคม ทางสถานีก็จะไม่เปิดโอกาสอย่างแน่นอน⁸⁶ แต่ทั้งนี้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมิได้หมายความว่า ระบอบประชาธิปไตย โดยตัวของมันเองจะเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นอุปสรรคอันสำคัญต่อประเด็นเรื่องการบวชภิกษุณี หากแต่พิจารณาโดยละเอียดจะพบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในการปฏิเสธที่จะให้ผู้หญิงเป็นภิกษุณีนั่นก็คือ ความเชื่อที่อยู่ภายใน

⁸⁵ ภิระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การปกครองและการเมืองไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2512), หน้า 122.

⁸⁶ ไทยโพสต์ (26 เมษายน 2544), หน้า 4.

ของแต่ละบุคคล ซึ่งความเชื่อหรือทำที่ที่แสดงออกในการปฏิบัติเรื่องดังกล่าวนั้น มิใช่จะเกิดขึ้นได้อย่างลอยๆ แต่เกิดจากสถาบันศาสนาเป็นผู้บอกหรือใส่ความคิดดังกล่าวเข้าไปในความเชื่อเหล่านั้น และด้วยอิทธิพลของศาสนาที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ดังที่เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้นของบทนั้น ทำให้ไม่ว่า สิ่งที่ศาสนาบอกกล่าวนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดก็ตาม บุคคลนั้นๆ ก็ย่อมจะเห็นด้วยและคล้อยตามอยู่ดี ถ้าบุคคลผู้นั้นขาดการตรวจสอบในความเชื่อดังกล่าว เพราะฉะนั้นที่มาของปัญหาจึงวนย้อนกลับมาที่ตัวสถาบันศาสนาเองว่า สิ่งที่สถาบันศาสนาเป็นผู้นำเสนอให้ประชาชนเกิดการยอมรับและเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงตามบทบัญญัติในพระไตรปิฎกหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องแล้วตัวสถาบันศาสนาจะเปิดโอกาสยอมรับในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไร ดังนั้นในท้ายที่สุดการที่ความเสมอภาคระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในการได้รับโอกาสที่จะเข้าไปปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา จะเกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันได้หรือไม่อันสอดคล้องตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ที่ต้องการให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงได้รับโอกาสอันเท่าเทียมกันนั้น จึงจำเป็นต้องหันกลับมาพิจารณาในส่วนของสถาบันศาสนานั้นเอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย